

Nagyapóéknál

egy fiú naplójából

irta

Benedek Elek

Mühlbeck Károly rajzaival

Budapest
Singer és Wolfner kiadása

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest: Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2017
Készült Sólyom László köztársasági elnöki támogatási keretéből.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-001-3 (online)
MEK-16486

TARTALOM

Utazás nagyapóékhoz.
Nincs házmester!
Benkő Árpád.
Az anya-veréb.
A réten.
Huszár nagyapó.
A piros bugyilláris.
Nannyó az erdőn.
Levél a tanítómhoz.
Aranyszívü Árpád.
A bárányka.
Aranylakodalom.
Az özvegyasszony búzája.
A boczikák.
A Rika-erdőben.
A hunok sirja fölött.
A diák-szolga.
Az ezredes.
Nannyó árvája.
A havasi kürt.
Isten veled, Árpád!

Utazás nagyapóékhoz.

Még a télen, mikor édes apa megigérte, hogy ezen a nyáron levisz Erdélybe, nagyapóékhoz, elhatároztam, hogy a mi szépet látok és tapasztalok, följegyezgetem. Most, hogy itt vagyok az egyszerű ősi hajlékban, az én drága, jó apám szülőházában, eszembe jut elhatározásom s előveszem kis könyvecskémet: vajjon képes leszek-e leírni az eddig elmúlt szép napok kedves élményeit. Édes jó Istenem, a kihez imádkozom lefektemben, fölkeltemben; a ki velem vagy, ha játszom; velem, ha leczkémet tanulom, te hozzád fohászok most is: segélj meg föltett szándékomban!

*

Mintha tegnap történt volna, úgy emlékezem rá, vacsora közben megszólalt az édes apa:

- Gyerekek, vacsora után majd mondok nektek valamit.

Egyszerre kértük mind a hatan (mert hatan vagyunk testvérek):

- Most, édes apa, most.

- Ó csak elébb tessék megvacsorálni, imádkozni, azután következik az én beszédem.

Ismerem jól az édes apa természetét, tudtam, hogy hiába kérnök, míg szépen meg nem vacsoráztunk, imádságunkat sorba el nem mondottuk: egy szó nem sok, annyit sem fogunk tőle hallani. De láttam az édes apa arczáról, hogy ma valami nagy örömet szerez nekünk. Én már sejtettem is ezt az örömet s éreztem, hogy szívem gyorsabban dobog, mint rendesen. Mikor aztán az ötödik testvérkém is elrebegette az imádságot (a hatodik még karon ülő baba, csak gyügyög), mondá az édes apa:

- Gyerekek, levél jött a nagyapótól. Hallgassátok meg, hogy mit ír.

Körülvettük az édes apát, csupán Miczike ült a mama ölében, de ő is a levél felé röpkedett, mint egy szárnyas angyalka, s úgy hallgattuk nagyapó levelét. Édes apa megengedte, hogy beleírjam a naplómbe, én hát bele is írom.

»Édes fiam!

Irod leveledben, hogy a jövő nyáron, ha a jó Isten megsegít, lehozod feleségedet s gyermekeidet, a mi drága unokáinkat. Csak jertek, fiam, jertek. Tudom én jól, hogy a te gyermeki szíved nem változott meg irántunk, a te szegény szüleid iránt s ha nagy terhek nem nyomnák a válladat, már rég lehoztad volna az unokákat, a kiket mi még csak képekből ismerünk. Jertek, jertek, hozzon a jó Isten! Aranyozzátok meg még hátralevő napjainkat. Mert mi erősen megöregedtünk, édes fiam. Fél lábunk a koporsóban s éjjel sem igen jó szemünkre álom: mindig arra gondolunk, mindig a miatt epekedünk, hogy sohasem látjuk színről-színre, sohasem csókolhatjuk a mi budapesti unokáinkat. Különösen édes anyád sír sokat, fiam. Jertek, jertek, vigasztaljátok meg szegény nanyót.«

Édes apa szemében könny csillogott, könnybe borult az édes anya szeme is. De könnybe borult az én szemem is s önkéntelen felsóhajtottam: ó drága, nagyapó! Ó drága, jó nanyó!

Ha majd valakinek kezébe kerül naplóm, talán csudálkozik, hogy nagyapó-nak és nanyó-nak írom az öreg szüléket. Mért nem írom nagyapának és nagymamának? Megvallom, mielőtt lejöttünk nagyapóékhoz, mi is mindig nagyapának, nagymamának mondtuk, de most, hogy megismertük az áldott, jó öregeket, azt hisszük, nincs kedvesebb két szó ennél: nagyapó, nanyó.

Négy éves fiú lehettem (ma tíz éves vagyok), mikor kérdeztem az édes apától:

- Apa! mért nem jó hozzánk nagyapa meg nagymama?

Apa azt felelte:

- Nagyapáék a fővárostól nagyon messze laknak, fiam. Hegyeiken, völgyeken, erdőkön, mezőkön túl, havasok aljában van egy kicsi székely falu: ott laknak a te öreg szüleid.

- Nagyon öregek? - kérdeztem én.

- Ó, nagyon öregek. Nehéz már nekik az utazás. És szegények. Mert jegyezd meg jól, fiam, hogy az én édes apám egyszerű szántóvető ember. Látod, mégis tanítottatott engem, hogy derék ember váljék belőlem.

- Valóban derék ember is lett belőled, édes apám, - mondtam én.

Mintha még most is látnám, az édes apám szemében könny csillogott e szavamra, szeretettel megölelt s összecsókolt.

- Legyen belőled is derék ember, fiam!

Lássátok, ennek már hat esztendeje s nem felejtettem el, a mint sohasem felejttem el a napot, a melyen először csókoltam kezét nagyapónak, nannyonak.

Este volt, mikor vasútra ültünk. Testvéreim arcza piros volt az édes izgalomtól, azt hiszem, az én arczom is. Kis húgocskám szemére sem jött álom, hiába csicsisgatta édes anya: tente, baba, tente. Apa Gyuszikát vette a térdére s úgy biztatta: gyí, lovam, gyí, Baczonba! Mi nagyobbak, a folyosó ablakán kibámultunk a villamos lángban ragyogó pályaudvarra. Száz meg száz ember szaladgált ott, az egyik a hordár után kiabált, a másik a rokonaitól búcsuzkodott: Isten veled, Isten veled! Láttam, a mint egy fiú könnyes szemmel búcsuzott az édes apjától. Nyaralni ment az édes anyjával, az apa meg itt maradt: itt tartotta a hivatala. Ki szerzi meg a mindennapi kenyeret, ha ő is nyaralni megy? Az én édes jó apámra gondoltam, ki az idén először jöhet velünk s hálát adtam a jó Istennek, hogy végre-valahára pihenhet ő is.

Az édes anya kiszólt a kocsiból:

- Gyerekek, jőjjetek be, mert elfoglalják a helyeteket.

Beültünk szépen a kocsiba. Na, ide ugyan jöhet akárki. Épen kilenczen voltunk: az édesapa, az édes anya, a dada és mi hatan. Három fiú, három leány.

Még el sem indult a gőzös, Gyuszi vallatni kezdte apát: Apus, mitoj jeszünk Bacsonba? Hamaj?

- Mindjárt ott leszünk, csak aludj, szívecském, - mondotta az édes anya.

Aztán, a hogy lehetett, ágyat vetett nekünk az édes anyánk. Mind a hat gyereknek jutott egy kicsi hely, csak apának és anyának nem. Ők meghúzódtak egy-egy sarokban, az ülés szélén s úgy virrasztottak a gyermekek álma fölött.

Ó drága, édes jó szüleim!

Lefeküdtem én is, behunytam a szememet, de nem tudtam elaludni. Az én lelkem ott járt messze földön, a havasok aljában. Abban a kis faluban, hol édes apa vessző-paripán nyargalt. Abban a kis házban, hol nagyapó és nannjó laknak kettecskén s várnak minket minden nyáron, de hiába várnak...

Nem, nem, most nem várnak hiába!

Vajjon milyen forma lehet nagyapó? Hát a nannjó? Kedves, jóságos arczu öregeknek képzelem. Egyszerű falusi emberek, a kik talán félnek is, hogy mi, budapesti gyerekek, nem

leszünk irántuk meleg szeretettel. Hogy mi ne szeressük az édes apám szüleit! Azokat a szegény, jó öregeket, kik véres verejtékkel áztatták a földet s, a mint édes apám sokszor mondotta, éjet nappá tettek, krajczárt krajczárhoz gyűjtöttek, csakhogy édes apának pénzt küldhessenek a kollégiumba s az egyetemre! Hej, csak már csókolhatnám azokat az áldott kezeket!

- Bandi, te alszol? - szólalt meg az édes anya.

- Nem, édes anyám.

- Aludj, fiam, aludj, mert elbágyadsz nagyon. Holnap késő délután leszünk még csak nagyapóéknál.

Holnap délután! Mintha csak azt hallottam volna: ezer esztendő múlva.

A vonat valami hídon dübörgött keresztül, fűtölt a gőzös hosszan, sokáig.

- Ugy-e, ez a szolnoki híd, édes apa?

- Az, fiam, az. A legnagyobb híd az egész úton.

- Be kár, hogy nem láthatom. De a Királyhágót látom majd, ugy-e?

- Pitymallatkor érünk oda.

- Ébreszsz fel, édes apa.

Lassanként elnyomott az álom: hiába küzdöttem ellene. Pedig ha tudtam volna, hogy egész éjjel nagyapóékról álmodom! Láttam a galambbúgos kaput, az udvart, a házat; láttam, a mint kitipegnek a kapu elé nagyapó és nanyó s reszkető karjukat kitarják elénk. Öleltek, csókoltak, sírtak örömiükben. Éppen a gyümölcsösbe indultunk, mikor a gőzös hosszu, sivító fűttyére fölrezzentem.

- Hol vagyunk, édes apa?

- A Királyhágónál, fiam. Itt volt régen Magyarország és Erdélyország határa.

A nap lángoló sugarai kibukkantak egy óriási hegy mögül s a meddig szemem ellátott: jobbra és balra sziklás hegyek, erdők. Tehát látlak végre, Erdély, égnek meredő hegyeiddel, rengeteg erdeiddel! Meglátom az egykor büszke, most romokban búslakodó várakat, melyekről édes apám annyi szépet regélt nekem téli esteiken. Csak legyenek nagyobb, ím, szent fogadást teszek, bejárom hősök véréből áztatott földedet. A mit most látok, csak hirtelen eltűnő látomás.

Vágtat a vonat széleseben s ó, mi kár, alig pillantok meg egy hegyet, egy várat, egy várost: - már búcsuzhatom is tőle. Im, itt Kolozsvár, hol Mátyás király született. Ahol ni Nagy-Enyed, hol Bethlen Gábor fejedelem azt a híres iskolát építtette. Sok szegény székely fiú nevelődött fel ott czipón, - mondja az édes apa. Bezzeg azok nem éltek oly nagy kényelemben, mint ti. Messze földről hozták ide őket s esztendőig nem is látták a szüleit. Mert akkor még nem volt vasút.

- Nézd, fiam, nézd, Segesvár. A segesvári csatatér. Tudod-e, ki esett itt el?

- Tudom, apám, tudom, Petőfi Sándor.

- Jere el ide, ha nagyobb leszel, fiam.

- Eljövök, el.

- Látod ezt a várat? Ez Kőhalom vára. Ismered a vörös királybiró mondáját? A ki Hunyady János idejében megmenté a várat a töröktől.

- Ismerem, ismerem. Elvitték a törökök nehéz rabságra. Vele ment a szolgája is, a ki csudadolgokat művelt. Ez aztán haza hozta a gazdáját egy éjjel. A köpenyegén.

- Na, gyerekek, mindjárt megérkezünk, - mondá az apa.

De lett öröm, Istenem, volt tapsolás, éljenzés. Az édes apa kezdette összeszedni a czókmókot, s mire mind rendben voltunk, meglassúdott a vonat, egyszerre meg is állott s kiáltott a kalauz: Ágostonfalva, egy percz!

Na, beletelt abba kettő is, a míg mi lekászolódtunk. Igazán nem tudom, mi történt velem. Bácsik, nénik, nagyobb, kisebb fiúk és leányok fogtak körül, a kiket én most láttam először: mind az apa testvérei, öcscsei és hugai. Kézről-kézre adtak minket, öleltek, csókoltak. Vége-hossza nem volt a kérdéseknek. Ugy-e, ez Bandi? Ez meg Juliska? Na, ez a Gyuszika. Ez meg Lilike. Gyere ide, Pistuka. Hát te melyik vagy? Az ám, ez meg Miczike. Én csupán Jánost ismertem, a Gábor bácsi fiát, a ki fent volt Kossuth temetésén. Vele már akkor jó barátságot kötöttem. Megigérte, hogy megtanít lovat hajtani meg lovagolni.

Négy szekéren (nem hintón ám) indultunk a nagyapóék falujába. Én János mellett ültem s alig fordultunk ki az országútra, már kezemben volt a - gyepplő. Prüszköltek a tüzes székely lovak, meg-megrázták a fejüket, csilingelt a csengő, a gyermekek énekeltek, lármáztak, alig birtak velük, olyan jó kedvük volt. A falukban, hol áthajtottunk, kiállottak az utczára az emberek s úgy köszöntgettek felénk nyájasan, szeretettel. Úgy látszik, az édes apát ezek mind ismerik és szeretik.

Egyszerre kibukkan a hegyek alól egy kis falu. Cserepes, fehérre meszelt házak mosolyognak felénk. A szívem nagyot dobban: ez Baczon, ez!

Már ott is vagyunk. Minden kapuból köszöntenek férfiak, asszonyok, legények, lányok, gyermekek. S mintha hozzájuk jönnénk, egyik-másik kiáltja: Isten hozta!

Aztán elénkbe tűnik egy magas, galambbúgos kapu. A melyre föl van írva: »Isten segedelméből építette Huszár János és felesége Nagy Borbála. Áldás a bemenőknek, béke a kimenőknek.«

Ott áll a kapu előtt a nagyapó s a nanyó. Könnybe borult szemmel, kitárt karokkal várnak reánk. Egy görnyedt hátú, egyszerű öreg szántóvető ember, fehér a haja, de piros az arcza. S mellette egy jóságos arczu öreg asszony, a ki kötőjével törülgeti könnyeit.

Ezek az én öreg szüleim! Csókokkal árasztjuk el a munkától barna kezeket. Nem húzódozott egyik sem közülünk. Még Gyuszika sem, pedig ő kényes, finnyás gyerek.

- Most már örömmel halok meg, - mondja nagyapó s könny csillog a szemében.

- Én is, - zokog nanyó. Aztán újra meg újra sorba öleli, csókolja az unokákat.

- Szegények vagyunk, - mondja nagyapó - de a szívünk gazdag. Ugy-e, szerettek minket, édes gyermekeim?

- Jobban, mintha nagy úr volna, - mondtam én.

Az édes apa és édes anya meghatottan nézte, mint ölelnek, csókolnak az öregek minket. Nem szóltak semmit, csak könnyeztek.

Azt hiszem, nagyon boldogok voltak.

Nincs házmester!

Uzsonna-tájban érkeztünk meg nagyapóékhoz, s csudálatos, mind a hatan oly elevenek, fürgék voltunk, mint a mókus. Alig ittuk meg a pompás bivalytejes kávé, ucczu, ki az udvarra, hátra a kertbe. Az apa utánunk kiáltott:

- Vigyázzatok, gyerekek, ne tapossátok le a füvet, mert megszid a házmester!

Hirtelen megállottunk s elszontyolodva néztünk össze.

- Hát itt is van házmester?

Az apa különösen mosolygott s a szívről mintha egy nehéz kő esett volna le.

- Ugy-e tréfálsz, édes apa? Ugy-e nincs nagyapóéknál házmester?

Na, jött utánunk nagyapó s mondta nevetve:

- Ne féljete, édes gyermekeim, ne féljete, az apátok csak tréfál. Itt én vagyok a házmester. Hanem aztán jók legyetek ám, mert én szigoru ember vagyok ám. Az én, erősen szigoru.

De ezt úgy mondta a nagyapó, hogy én mindjárt beláttam a szíve közepébe. Láttam az első pillanatban, hogy nagyapónak színarany a szíve. Hogy tele van a szíve szeretettel s ámbátor egyszerű szántóvető ember, gyöngéd, kedves, aranyos.

Ó, jó öreg ember, áldott legyen minden lépésed! Érzem, hogy szeretlek erős szeretettel, mint édes apámat.

- Jőjjön, jőjjön, nagyapó.

S közre fogtuk nagyapót, négyen is fogtuk kezét, mely barna, napsütötte, de nekem úgy tetszik, hogy fehér, mint a hó, fehér, mint fején a haj.

- Halljátok, gyerekek, - ujjongtam én, - nincs házmester!

A gyerekek tapsoltak, éljeneztek.

- Éljen, éljen, nincs házmester!

S azon senki se csodálkozzék, hogy mi szerfölött örülünk ennek. Ó, az igazi nyomorúság, a hogy mi Budapesten élünk. Ha ki-kiszaladunk udvarra, folyosóra, szalad ki a házmester s durva, goromba szavakkal kerget be. Istenem, Istenem, hát hol szaladgáljunk egy kicsit. Budapesten nincsenek igazi kertek. A városliget meg olyan messze van. Be vagyunk zárva a szobába, mint valami rabmadarak. És talán igazi szabadság volt az, mikor Budapest környékén nyaraltunk? Mindenütt volt házmester vagy kertész. Ide se lehetett lépni, meg oda se. Jaj volt árva fejünknek, ha labdánk beleesett a virágágyakba, vagy a gurigánk belekarikázott.

S most, édes jó Istenem, mienk nagyapó udvara, kertje. Járhatunk, kelhetünk szabadon, erdőn, mezőn szaladgálhatunk, labdázhatunk, senki sem szól bele játékunkba.

- Na, gyermekeim, itt a kert, szaladgáljatok.

- Szabad a fűben is?

- A fűben is.

- Ó, - mondtam én - kár volna letaposni a füvet, nagyapó. Kaszáltassa le.

Láttam, hogy nagyapónak tetszik ez a beszéd.

- De van-e kertész? - kérdezte Pistuka.

- Minek az, édes fiam? - kérdezte nagyapó.

- Hogy a fűvet lekaszálja.

Nagyapó elmosolyodott.

- Van bizony, mindjárt ide hívom.

- Csak hagyja, nagyapó, mi megkeressük.

- Ó, ti nem tudjátok, hol a kertész! Csak várjatok, mindjárt ide hívom én.

Nagyapó eltipegett s pár perc múlva vissza is jött, kaszával a vállán.

- Na, gyerekek, itt a kertész.

Csudálkozva néztünk nagyapóra.

- Nagyapó a kertész?

- Én, gyerekek, én.

- Ó, Istenem, hát még most is kaszál? Hiszen olyan öreg!

Mondta nagyapó s ezt a mondását, ha föl nem jegyezném, sem felejténém el soha:

- Édes fiaim, én nehéz munkában nőtem fel, abban is öregedtem meg. Jól sem érezném magamat, ha nem dolgozhatnám. Hát, mit gondoltok, az édes apátok nem ír, ha megöregszik? Megölné az unalom.

Azzal a földre állította a kaszát, egy kis fa-tokból kivette a fenő követ (itt fénkönek hívják), vagy tizszer két oldalt a kasza éléhez törülgette a követ, aztán neki állott a fűnek.

- Álljatok jól félre, fiaim, nehogy megvágjon a kasza.

Félre állottunk s úgy csudáltuk nagyapót, ki nyolczvan éves létére mint egy fiatal legény, úgy neki huzakodott s csak úgy harsogott a fű a kasza nyomán s dőlt a rend egymás után.

Közben jött nanyóval karöltve az édes anya is, mellettük az édes apa.

Édes anya összecsapta a kezét.

- Nini, a nagyapó!

S rászólt szeretettel:

- Nem teszi le mindjárt a kaszát? Nézze meg az ember, még most is dolgozik!

- Ó lelkem menyemasszony, - mondotta nanyó, - beszélhet nagyapónak. Azt hiszi, hogy el tudna lenni munka nélkül csak egy napig is?

- Az igaz, hogy szép piros is az arcza, - mondotta édes anya, - nem olyan sápadt, mint a fiáé.

- Na, mindjárt piros lesz az én arczom is, - mondotta az apa.

Odament nagyapóhoz:

- Kérem a kaszát, édes apám.

De még csak most csudálkoztunk igazán.

Az édes apa oly pompásan kaszált, mint egy falusi ember.

Csudálkozott nagyapó is.

- Igazán nem hittem, fiam, hogy még tudsz kaszálni. Hej, pedig rég volt, mikor te kaszáltál!

Nagy kedvet kaptunk, én meg Pista öcsém, hogy mi is megtanuljunk kaszálni.

- Ohó, majd ha nagy legények lesztek, - mondotta nagyapó.

- Hát semmit sem dolgozhatunk ezen a nyáron?

- Dehogy nem. Megtanultok kapálni, szénát gyűjteni. Csináltatok nektek kicsi kapát, villát, gereblyét. Na, én akkor aztán akár össze is dughatom a kezemet, úgy-e, nannyó? Dolgoznak helyettem a pesti unokák.

- Jaj de jó lesz, jaj de jó!

E közben édes apa vágta sorjában a rendeket, mi meg öleltük össze a füvet, vittük az istállóba a boczikáknak. Mire alkonyodott, jó darab helyet lekaszált az édes apa. Azt mondta: lassanként lekaszálja az egész kertet, aztán szaladgálhatunk bátran. Nem gázoljuk le nagyapó fűvét.

Azon az éjjelen ismét szép álmom volt. Azt álmodtam, hogy nagy fiú vagyok s kaszálok a nagyapó kertjében...

Benkő Árpád.

A mai napot sem felejttem el soha. Ma ismerkedtem meg Benkő Árpáddal s csudálatos, az első pillanatban azt éreztem, hogy én ezt a fiút nagyon, de nagyon meg fogom szeretni. Árpád velem egy idős, eleven, kedves arcú, mosolygó szemű fiú. Mikor a nagyanyjával, a ki egyszerű falusi asszony, hozzánk jött, köszönt illendőképen, kezét fogott velem s bár most látott először, az volt első szava:

- Hogy van, hogy szolgál az egészsége?

Én már tudtam, hogy falun ez így szokás, feleltem neki:

- Köszönöm kérdését, jól, hát maga hogy van?

Akkor édes apám odalépett hozzánk s mondta:

- Ennek a fiúnak Benkő Árpád a neve, fiam. Tudd meg, hogy az ő apja, mikor ilyen kis fiúk voltunk, mint ti, a legjobb barátom volt. Szeressétek egymást ti is.

Újra kezét fogtam Árpáddal s azt mondtam neki:

- Ne magázz többet engem. Azért hogy városi ruhát viselek, ne nézz engem úrfinak.

Az igaz, hogy jó szívvel viselnék olyan ruhát, a melyet Árpád, annyira megtetszett ez a viselet. Szóttas, vitézkötéses nadrág, csinos magyar csizma, zsinóros kabát s kis kerek kalap, melybe egy piros tulipán volt tűzve: ez a Benkő Árpád ruhája. Mondhatom, hogy csinos, szép és kedves s a mi fő: igazi magyar viselet. Szinte csodáltam, hogy Árpád bizalommal, szeretettel simul hozzám, pedig az én ruhám ugyancsak idegen, különös lehetett neki. A sárga czipő, a térdig nadrág s azon alól harisnya, a matróz ing: ilyen ruhát ő bizonyosan most lát először.

Kézen fogtam Árpádot s hívtam: jerünk ki az udvarra játszani. - Nem tudtam elhallgatni szívem örömét, mondtam Árpádnak:

- Lásd, azt hittem, hogy itt falun nem is lesz barátom. Ó de örülök neked. Mondd, hol laktok?

- A falu végén, az alszezen.

- A te apád, ugy-e, gazdaember?

- Az *volt*, - mondta búsan Árpád s egyszerre úgy elszomorodott.

- Hát most nem az? Nincs már földje?

- Az én édes apám meghalt...

- Meghalt! Árva vagy! Ó Istenem! Emlékszel az édes apádra?

- Emlékszem. Szép, magas, barna ember volt s úgy szeretett engem! Öt éves voltam, mikor édes apám egyszer elment hazulról két tüzes csikóval. Még mintha most is látnám, a csikók induláskor hátsó lábukra álltak, tánczoltak, rúgtak, de édes apám közéjük suhintott s egyszerre csak elvetette magát mind a két csikó, kivágtattak az utczára, fel a falun, mint a sebes szélvész. Az édes anyám sikoltzott, jajgatott, a kezét tördelte, sírtam én is, kiabáltam: édes apám! édes apám! Aztán egy félóra sem telt belé, jött az egész falu népe, lármáztak a férfiak, jajgattak, sírtak az asszonyok s négy ember egy nagy fehér lepedőben hozta az én édes apámat. A csikók befordították a szekeret egy mély árokba s az én édes apámat halva hozták haza. Így lettem én árva.

- Szegény fiú!

Árpád sírt, sírtam én is. Elment a kedvem a játéktól.

- Gyerünk a kertbe.

Bementünk a nanyó virágos kertjébe. Virágozott a fehér meg a piros szekfű, a sárga meg a piros tulipán, fehér rózsá, piros rózsá: olyan szép volt a kis kert.

- Várj csak egy keveset, beszaladok a házba, de mindjárt kijövök.

Beszaladtam s kérdeztem nanyót:

- Nanyó lelkem, szabad-e virágot szedni?

- Hogyne volna szabad, édes fiam.

- De nekem sok kell!

- Csak szedj, édes gyöngyvirágom, a mennyi kell, annyit.

Visszaszaladtam Árpádhoz.

- Árpád, tudsz-e koszorút kötni?

- Ó Istenem, hogy ne tudnék. Sokszor kötöttem már az édes apám sírjára.

- Mert én még nem próbáltam. De azt hiszem, ketten majd szép koszorút kötünk.

- Kinek?

- Ne kérdezd most, csak szedjünk virágot.

De mielőtt virágot szedtünk volna, hátra mentünk a gyümölcsös kertbe, annak a végén vannak fűzfabokrok: törtünk egy pár hajlós fűzfavesszőt. Aztán előjöttünk s czérnát kértünk a nanyótól. Adott jó erős házi czérnát.

- Na, most kezdjünk hozzá.

Szépen körbe hajlítottuk a fűzvesszőt, a két végét összekötöttük s kötögettük rá egymásután a virágokat: szekfüt, rózsát, tulipánt, majoránát, rezedát, mindent, a mi csak volt a nanyó kertjében.

Mikor kész volt a koszorú, mondtam Árpádnak:

- Gyerünk a temetőbe, Árpád. Tegyük ezt a koszorút az édes apád sírjára.

Karomra vettem a koszorút, s úgy mentünk ki ketten a temetőbe. Egy futamodásnyira volt a falutól, magas dombon. Sírkő kevés van a temetőben, többnyire csak egyszerű, gombos fejfák. Sok közülök kidőlt a földből, a sírhantok behorpadtak, a fejfákról már nem lehet leolvasni, ki nyugszik alattuk. Az Árpád édes apjának a sírja lécczel körül van kerítve s belől egy csinos sírkő, a sírhalmon kerti virágok. Egy-egy hervadt koszorú is szomorkodott rajta.

- Itt nyugszik az én édes jó apám, - mondotta Árpád s megeredt a könny szeméből.

Az én szememből is megeredt a könny. Alig tudtam annyit rebegni, mikor a koszorút letettem a sírhalomra: az édes apám jó barátjának.

Árpád a nyakamba borult s úgy zokogta:

- Áldjon meg az Isten! Sohasem felejttem el jószívűségedet.

A sírhalom fölött összecsókolóztunk. Nem fogadtunk szóval barátságot, de minek is? A mi szívünk összeforrott s legyen bármily messze Árpádtól, Isten segedelméből emelkedjem bármily magas polczra, a szívembe be van írva a Benkő Árpád neve, soha, de soha el nem felejttem.

*

Alkonyat előtt otthon voltunk, Árpádra várt a nagyanyja. Ki volt sírva a szeme. Tudom, bizonyosan tudom, hogy a fiát siratta. Az édes apám és anyám nem szólt semmit, csak megcsókoltak. Megcsókolták Árpádot is. A szemük mintha tele lett volna könnyel. Nagyapó és nanyó is mind a szemüket törülgették.

Érzem, hogy ma Istennek, szüleimnek és mindenkinek tetsző dolgot cselekedtem.

Az anya-veréb.

Mint a madár, úgy repül az idő. Már két hete, hogy itt vagyunk, s bár nem félek a tanulástól, búsulok, hogy hirtelen elmúlik a nyár s ki tudja, látom-e többet nagyapóékat, látom-e többet Árpádot, a kinek irántam való szeretete, hűsége igazán megható. Így még nem szeretett fiú engem soha, de én sem szerettem még így fiút, bár válogathatok Budapesten a pajtások között. Ó, mért nincs nagyapó falujában olyan iskola, hogy itt maradhatnánk egy pár esztendőig legalább. Mert minden nappal kedvesebbé lesz a falusi élet, mindennap több szépségét ismerem meg.

A pajtásoknak se szeri, se száma. De nem mondhatnám, hogy valamennyit szeretem. Ezek a falusi gyerekek többnyire tisztességtudók, értelmesek, jókedvűek, pompásan lehet velük játszani, de van egy nagy hibájuk: alig van köztük, a ki ne kínozná a madarakat. Csudálatosképen minden madárfészket megtalálnak, felmásznak a legmagasabb fának is a tetejére, sőt a csűr agyába is, onnan leszedik a szegény verébfiókákat s ha megfoghatják, az öreg verebeket is.

Nem is gondolnak arra, - én legalább azt hiszem, - hogy mily borzasztó szívtelenség, a mit elkövetnek. Ezt abból is gondolom, mert hosszú czérnára kötik a verebeket lábuknál fogva s úgy ugráltatják, majd meg a czérnát felkapják s megkeringetik a levegőben a szegény verebet.

Kezdetben mindennap jöttek hozzám a fiúk s kedveskedni akartak nekem: tessék, úrfi, verebet hoztam.

- Nem kell, - mondtam én - jobb volna, ha eleresztenétek. Jól esnék-e nektek, ha a ti lábatokra kötelet kötnének s kerengtetnének a levegőben? Nem fájna-e a szívetek, ha a ti anyátokat megfognák s elvinnék a házból? Ki adna nektek ételt, italt, ruházatot? Ki gyógyítana, ha betegek lennétek?

Egy-egy fiúnak használt a szép szó, de a legtöbb még kinevetett.

Mondta is Árpád:

- Látszik, hogy nem vagytok árvák.

Különösen volt egy fiú, Virág Jancsi nevű, egy szegény csizmadiának a fia: ez mindennap két-három verebet is fogott. Hiába kértem, hogy ereszze szabadon, nem hallgatott reám, pedig, a mikor csak tehettem, még kenyeret s túrót is adtam neki, mert láttam, hogy sokat éhezik.

Beláttam, hogy itt a szép szó nem használ, én bizony tréfás cselhez folyamodtam.

A mint az udvaron járkáltam, jött Virág Jancsi s messziről kiabálta: Bandi! Bandi! hoztam egy anya-verebet!

- Lehetetlen, - mondtam én egész komolysággal.

- De bizony!

- Az ám, ez igazán anya-veréb. Hisz ez nagyszerű!

- No, ugy-e?

- Persze, hogy nagyszerű. Tudod-e, hogy a pesti állatkertben mit csinálnak az anya-verebekkel?

- Nem én.

- Hm, barátom, van ott egy bácsi. Az a tenyerére teszi az anyaverebet, hagyja, hogy elrepüljön s mikor jó messzire repül, visszahívja ezekkel a szavakkal: *kakanbukifornyhornyeminomen* - és a veréb egyszeribe visszarepül.

- Ugyan! Ne bolondozzék az úrfi.

- Nem hiszed?

- Nem én!

- Hát ha nem hiszed, eridj, válts jegyet Budapestre, menj el az állatkertbe s ott meglátod.

- Nincs nekem pénzem.

- No ha nincs, akkor nézd meg itt, hogy mit tud az anya-veréb.

- Jól van. Nem bánom. Mutassa meg hát az úrfi.

Ez alatt egy sereg fiú meg leányka csődült össze az udvaron s kipirult arczczal lesték, hogy mit csinálok. Jancsi átadta a verebet, én leoldottam a lábáról a czérnát, szépen a tenyeremre tettem, s a veréb egy kicsit körülnézett, azzal, huss! elrepült, föl egyenesen a nagyapó csűrének a tetejére.

- Na, hívjad vissza, - mondtam Jancsinak.

- De én nem tudom, hogy' hívjam.

- Mondjad jó gyorsan: *kakanbukifornyhornyeminomen*!

- Nem tudom kimondani! - bögött Jancsi. - Mondja az úrfi!

- Hja, barátom, azt a *madár gazdájának* kell mondani, különben nem jó vissza!

Hej, lett erre kaczagás meg sírás. Kaczagtak a többi gyerekek, sírt Virág Jancsi. Még meg is fenyegetett, a mint ment kifelé szörnyű bögéssel: megállj, pesti Bandi, adok én neked verebet!

- Nem félek tőled!

E pillanatban Árpád Virág Jancsi után szökött. Megfogta Jancsit.

- Hallod-e, az én barátomat ne fenyegezd!

Én közbe léptem.

- Hagyjad, Árpád. Szóba se állj ilyen rossz fiúval.

Megfogtam az Árpád kezét s mentünk hátra az udvaron. Odaszóltam a többi gyerekeknek:

- A ki megfogadja, hogy nem bántja többet a madarakat, velünk jöhet hintázni a kertbe. (A drága, jó nagyapó hintát állíttatott a kert közepén.)

A hány fiú és leányka volt: mind jött velünk. Egyszerre kiáltották:

- Nem bántjuk, nem!

A réten.

Tegnap este mondta nagyapó:

- Gyerekek, ma korán feküdjetek le, mert holnap reggel viszlek a rétre. Kezdődik a szénagyűjtés.

Lett erre öröm, alig tudtunk lefeküdni. Szerettünk volna mindjárt indulni a rétre. Az ám, de hirtelen elszontyolodtunk. Mondta Juliska:

- De mivel gyűjtünk szénát, nagyapó? Nincs sem villánk, sem gereblyénk.

Nagyapó különösen mosolygott.

- Na, majd írok Pestre, hogy küldjenek nektek villát s gereblyét. Ugy-e van Pesten?

- Ó, mit gondol, édes nagyapó, nincs ott afféle.

- Ugyan bizony! Lám, én azt hittem, hogy a pesti boltokban mindent lehet kapni. Hm... hm... No csak feküdjetek le s aludjatok. Jócczakát!

- Jócczakát, nagyapó! Jócczakát, nannyó!

Lilike is utánuk kiáltott: pá, pá, jóccsatát!

Mikor nagyapóék kimentek, mondtam a gyerekeknek:

- Meglássátok, gyerekek, lesz holnap villánk is, gereblyénk is.

- Honnét tudod? - kérdezte Juliska.

- Tudom a nagyapó mosolygásából. Ismerem én már a mosolygását!

Hát csakugyan igazam volt. Korán reggel, mikor kimentünk az udvarra, mit látok? Öt kicsi gereblye s villa volt a ház falához támasztva. Csak Miczikének nem volt, mert ő még karon ülő baba. A többinek mindeniknek volt egy-egy kicsi, csinos villa s gereblye. Még a nevünk is rá volt faragva.

Ez volt csak az igazi öröm. Az egyik tapsikolt, a másik éljent kiáltott. A nagy zajra kijöttek nagyapóék és édes apáék is. Körülvettek a napszámosok is s úgy örültek velünk. Öleltük, csókoltuk az áldott jó nagyapót.

- Jól van, jól, - mondotta nagyapó. - Majd meglátom, hogy mit tudtok. Én azt hiszem - mondotta tréfásan, - nem is lesz szükség napszámosokra. Ezek a pesti gyerekek összegyűjtik, a mi széna van a réten.

- Össze bizony! - kiabáltunk mink.

De csakhamar meggyőződünk, hogy könnyü a beszéd, de nehéz a munka. Mikor mi a rétre értünk, a meddig csak a szemünk ellátott, kaszálták a füvet, forgatták, rázogatták a lekaszált, száradó füvet. Csak úgy harsogott a fű a kaszák nyomán, asszonyok, leányok vidám dalolás közt gyűjtötték a szénát s közbe-közbe megállottak s úgy néztek minket: ni, ni, a pesti gyerekek is szénát gyűjtenek.

A nagyapó rétéjén kaszások és szénagyűjtők dolgoztak egyszerre s oda állottunk mink is kicsi villáinkkal, gyűjtöttük a napszámosoknak, azok meg boglyába rakták. A nagyapó mindig köztünk totyogott, s egyre biztatott: rajta, rajta, gyerekek! Úgy, fiam, úgy. Aztán oda-odaforult a napszámosokhoz: meglátják kendtek, hogy egy döglött juh egész télen megél abból a szénából, a mit az én unokáim összegyűjtenek.

- Meg abból, - mondta egy asszony, - még hét döglött juh is!

Mikor nagyjában össze volt gyűjtve a széna, elévettük a gereblyénket, de már a gereblyézés sehogyse akart menni. Úgy látszik, tudomány kell ehhez is. Egyik kézzel meg kell fogni a gereblye nyelének a végét, a másik kéz minden húzásra hirtelen végigszalad a gereblye nyelén s minden húzásra egy-egy lépéssel előbbre kell haladni. Roppant ügyetlenek voltunk ebben s mindegyre megbotlottunk a gereblyében.

A nagyapó mindjárt tudott erre mondani egy adomát. Az egyszeri székely leány, - beszélte nagyapó, - Brassóban szolgált sokáig s mikor haza jött, akarta mutatni, hogy mennyire kiművelődött. Látja a gereblyét s kérdi az anyjától: Mama, mi ez a figes-fogas? - Lépj csak, lányom, a fogára, mindjárt megtudod. - A lány rálépett a gereblyefogakra, s abban a pillanatban jól fejbe üti a gereblye nyele. - Jaj, jaj, - kiáltott a leány - most már tudom: gereblye! gereblye! - Na, ugy-e, hogy most már tudod! - mondotta az anyja.

Éppen javában nevetünk a nagyapó adomáján s kértük, hogy meséljen még valamit, mikor, nem messze tőlünk, egy bokor alól keserves gyermeksírás hangzott felénk. Mind oda szaladtunk s hát a bokor alatt egy pólyás baba rugdalózkodott és sírt, ahogy a torkán kifért.

- Jaj Istenem, szegény baba, - csapta össze a kezét Juliska, - talán nincs is édes anyja. Fölkapta a gyereket, elkezdte ringatni s csicsisgatni.

Dehogy nem volt édes anyja. A napszámosok közül egy asszony ledobta a villáját, szaladt a bokorhoz s mondta:

- Hát már fölébredtél, te rossz gyermek, te! Ó lelkem, kisasszonykám, de ügyesen dajkálja, eszem a zuzáját!

Mondta Juliska:

- Biz' én dajkálnám is szívesen. Adja nekem ezt a babát.

Közrefogták a többiek is: adja nekünk.

- Ó édes, aranszáju csirkéim, vannak maguk elegenden!

- Hát magának hány gyereke van?

- Éppen hat!

- Mi is hatan vagyunk!

E közben leült az asszony a bokor tövébe s szoptatta a kicsikét.

- Istenem, Istenem, - sóhajtoztam én magamban, - milyen hamar kezdi a nyomorúságot ez a gyerek.

Valóban úgy is van. Nagyapó elmondta, hogy ez a szegény asszony mindennap viszi magával a mezőre a gyereket. Nem dajkálhatja otthon, mert napszámba kell, hogy járjon, ha élni akar. A gazdák nem is szeretik nagyon az olyan napszámos asszonyt, a ki a kicsi gyereket magával hordozza, mert mindegyre félbeszakítja a munkát.

- De nagyapó úgy-e nem haragszik erre a szegény asszonyra?

- Én-e, édes fiaim? Hát hogy haragudnám. Majd ha nagyobb lesz a gyereke, többet dolgozik. Hadd dajkálja, nevelje a kis bubát.

Na ettől kezdve egész nap nem sok szénát gyűjtöttünk. Mind a babát lestük. Ha csak megmozdult, felkaptuk, ringattuk, daloltunk neki s csak ha semmiképen sem tudtuk elhallgattatni, vittük az anyjához. Csudálatos, az édes anyjánál mindjárt elhallgatott.

Vagy van ebben csudálatos?

Huszár nagyapó.

Nem csoda, hogy mi oly nagyon szeretjük nagyapót, hisz' szereti az egész falú. Nagyapó fiatal korában székely huszár volt s most a gyerekek Huszár nagyapónak hívják. Ha végig megy az utcán, a gyerekek örvendezve, szaladnak eléje, köszöntik szeretettel: jó napot, Huszár nagyapó! Hová megy, Huszár nagyapó?

Nagyapó megáll s bár fáj a dereka a lehajlásban, lehajol a gyermekekhez, arczukat, fejüket megsimogatja, aztán benyul a zsebébe, elkezd kotorászni, úgy tesz, mintha nem találná, a mit beletett.

- Hm, hm, - mondja nagyapó tettetett szomorúsággal - nem találom, nem. Ugy látszik, otthon felejtettem.

- Mit felejtett otthon, nagyapó? - kérdik a gyerekek. - Mondja meg és mi elhozzuk.

- Várjatok csak, várjatok, itt kell lenni a zsebemben. Mondtam, ugy-e! Bezzeg hogy itt van.

- Alma! - kiáltanak a gyerekek.

- Szilva!

- Körte!

- Gondoltuk! Tudtuk!

Mert nagyapó nem igen indul el úgy hazulról, hogy elébb a nagy, mély zsebeit meg ne töltsse gyümölcsessel. Lassan lépeget végig az utcán, meg-megkoppan kampós pálczája a köves uton s amint gyermeket lát, megáll, a zsebébe nyul s osztogatja a gyümölcsöt, míg a zsebei ki nem ürülnek. Aztán le-leül egyik-másik kapu elé pihenni s ilyenkor úgy körülveszik a gyerekek, hogy alig lehet látni nagyapót, a sok ágaskodó gyermek fejétől. De hallani lehet a hangját, a mint mesél nekik. A falusi gyermekek mind tudják a nagyapó meséit, apró vidám történeteit, de azért elmondatják újra meg újra, mert olyan szépen - azt mondják - senki sem tud mesélni.

Különösen sokszor mondatják el azt, hogy a csíki góbék hogy vitték át a lajtorját az erdön s hogy úszták át a veres tengert, veres tengernek nézván a haricskával bevetett földet. (A haricskának veres szára van s messziről úgy tetszik igazán, ha szél fuj, mintha vörös színű tenger hullámzanék.)

- Hát a csíki cséplők hogy vesztették el a cziberét, nagyapó? - kérdik a gyerekek.

- Az úgy volt, édes fiaim, - mondja nagyapó - hogy két csíki ember egy szász gazdánál csépell s ott egyszer cziberét főzött nekik az asszony. (Fokhagymás, ecetes leves.) A csíkiak még ilyen ételt sohasem ettek volt. Nagyon megtetszett nekik s kérdezték a szásznétól: miféle étel ez, asszonyom? - Ez czibere, - mondotta a szászné. - No, komé, - mondotta az egyik csíki ember, - ezt jegyezzük meg jól magunknak s otthon főzessünk cziberét az asszonynyal. A mikor aztán hazafelé mentek, hogy el ne felejtsek az étel nevét, mindig mondták: czibere, czibere, czibere. Egyszer, a mint egy pocsolyán ugrottak keresztül, félbehagyták a mondat s hát mondanák tovább s nem tudják. Elfelejtették az étel nevét. - No ezt bizonyosan belé-ejtettük a pocsolyába, - mondotta az egyik csíki ember. - Keressük meg, - mondotta a másik. Azzal a csép nyelével elkezdették kavargatni a pocsolyát. A mint kavargatnák, arra jő két zsandár. - Hát kendtek mit keresnek itt? - Belé-ejtettünk valamit, zsandár uraimék, - mondták az emberek. - No itt ugyan kereshetik kendtek itélet napjáig, hiszen ez olyan zavaros, mint a czibere leve. - Az! az! czibere! - kiabáltak a csíki góbék. Az Isten áldja meg az urakat! Így találták meg a cziberét s hazáig folyton mondták: czibere, czibere, czibere...

Azt hittem kezdetben, hogy nagyapót csak a gyümölcsért szeretik a falusi gyermekek, de most már látom, hogy jobban szeretik a mesékért. Alkonyatkor ki-kiülünk a két akác alá, melyet János, nagyapó gazda unokája ültetett nagyapónak és nanyónak s ilyenkor addig mesél nekünk, míg a kicsikék el nem szenderülnek. Nekem mesélhetne hajnalig, nem jönne álom a szememre.

De nemcsak a mesét hallgatom nagy örömmel. Nagyapó sok érdekes, tanulságos dolgot mond a régi világból, a mikor ő huszár volt. Megmagyarázta nekem, mint testvéreim közt legidősebbnek, hogy mi volt az a székely huszárság.

Régen s így volt egész 1848-ig, a székelyek három rendbe tartoztak. Az előbbkelő, módosabb székely családokat primoroknak nevezték s ha háboru volt, egy ilyen családból négy-öt lovas katonát kellett kiállítani a család költségére. A primorok után jöttek a primipilusok, más néven: lófő-székelyek. Minden lófő-székely családból egy huszárt kellett kiállítani s ez addig szolgált, a míg a családban valaki fel nem váltotta. Az én apám, - mondta nagyapó - huszon-négy esztendeig volt huszár, háromszor vitték a francziára s csak akkor szabadult meg egészen a katonáskodástól, mikor én 18 éves voltam. Akkor én felváltottam az édes apámat. Nehéz volt az élet akkor, édes fiam. A család vette a paripát, a nyeret, kantárt, az egyenruhát, csupán kardot és karabélyt adott a király. Ha háború nem volt, egyfolytában nem kellett hosszú ideig katonáskodni, csak néhány hetet esztendőnként, de mindig készen kellett állani: hátha jó a parancsolat, »violaszín pecsét alatt«.

- A harmadik rendbe kik tartoztak, nagyapó?

- A harmadik rendbe a pixidáriusok, a gyalogkatona székelyek tartoztak. Ezek voltak a szegényebb rend székelyek, kik nem adhattak lovat az ember alá. A harmadik rend után jöttek a jobbágyok. Ezeket az én időmben kötéllel fogták katonának. Akkor énekelték ezt a nótát:

Elmennék én katonának,
Csak kötéllel ne fognának.
Hej, de kinek volna kedve
Gyöngyéletre, erőltetve?

- Na, a huszár élet, az szép volt! Hej, mikor én felültem a paripámra s végigtánczoltattam az utczán! Hm! Bezzeg szaladt ki nanyó a kapuhoz s kikukucskált a deszka hasadékán. Jól láttam, hiába tagadja, nanyó.

- Ó nagyon rég volt, nem emlékszem rá, - mondja nanyó a nagyapó felé, de aztán nekem fülembé súgja: - jól emlékszik nagyapó, úgy volt, csak incselkedem vele egy kicsit.

Nagyapó bár nem hallja, tudja jól, hogy mit súg nekem a nanyó. Mosolyog, nanyó is mosolyog, én is mosolygok. Akkor aztán nagyapó megfogja a nanyó kezét s reszkető hangon rebegi:

- Akár úgy volt, akár nem, áldott legyen az óra, melyben először láttalak, nanyó!

Szépen kézen fogják egymást s betipegnek a házba.

- Jócczakát, gyerekek, ma többet nem mesélek. Aludjatok, édes fiam.

A piros bugyilláris.

Nagyapó ma egy szép történetet mondott a régi huszáréletből. Hanem ezt a történetet különös dolog előzte meg.

A Benkő Árpád nagybácsija ezelőtt egy héttel egy kedves kis karika-szekeret ajándékozott nekünk. Akkor volt ez a szekerecske, hogy egy gyermek éppen jól belefért, sőt kettő is, ha lábbal ültek egymásnak. Nem tudom leírni, mily nagy örömet szerzett nekünk Benkő bácsi ezzel a fura kis szekérrel. Különösen Miczike egész nap benne ült volna, s néha addig kellett húzni előre meg hátra az udvaron, hogy sorba mind kidőltünk.

Rendesen Árpád meg én fogódtunk a szekerecske elé, nagyokat nyerítettünk, mint valami tüzes csikók, dobbantottunk a lábunkkal, a fejünket nekiszegtük s úgy vágattunk. Aztán a rúd végére spárgát kötöttünk s egyszerre hatan is fogódtunk eléje, mintha csak egy királykisasszonyka ült volna a szekerecskében. Miczike kezébe ostorkát adtunk s megtanulta ezzel a harmadik szót: gyi, gyi! eddig még nem volt több szava ennél: anya, apa. A csikók közt ott volt rendesen Virág Jancsi is, a ki az anyaveréb-história után egy nappal megint csak eljött, de már veréb nélkül. Azóta sem láttam többet nála verebet, sem semmiféle madarat. Úgy tetszett nekem, hogy ez a fiú egészen megjavult...

Ma reggel azonban nagy szomorúság ért mindnyájunkat: a szekerecske eltűnt. Este mindig a kocsiszín alá toltuk, a nagy szekerek közé s nem is gondoltunk arra, hogy valaki onnét elvigye. A kocsiszínnak van kapuja, de a kapun nincs zár. Már ideérkezésünkkel feltűnt nekem, hogy nagyapóéknál sem a csűr kapuján, sem az istálló ajtaján nincs zár. Mondtam is nagyapónak:

- Nagyapó lelkem, nem félsz, hogy elvisznek valamit?

- Itt nem járnak rossz emberek, fiam, - mondta nagyapó. - Ötven esztendeje, hogy gazda vagyok, de még egy kötő nem sok, annyit sem vittek el a házam tájékáról.

És csakugyan nagyapónál még a ház ajtaját sem zárják be soha. Még éjjel sem. Lám, Budapesten még nappal is zárva tartják az előszoba ajtaját.

Szegény jó nagyapó egészen föl volt háborodva, mikor meghallotta, hogy a szekerecske eltűnt. Tűvé tettük az udvarnak, az épületnek minden zegét-zugát: szekerecske volt, szekerecske nincs!

- Valami rossz gyermek vihette el, - mondta nagyapó, - de majd visszahozza, tudom. Úgy sem használhatja, mert az egész falu ismeri a Benkő bácsi szekerecskéjét.

E közben jöttek a falubeli gyermekek, fiúk, lányok, játszani velünk. Jött Benkő Árpád is, ki, mikor meghallotta, hogy a szekerecske eltűnt, félrehúzott engem s azt mondta halkán:

- Én gondolom, hogy ki vitte el. Itt is van a gyerekek közt. De majd visszahozza. Ha nem: visszahozom én.

- Ezek közt a gyerekek közt van? És ide jön mégis? Melyik?

- Virág Jancsi.

- Látod, Árpád, - mondtam én halkán - én nem gyanúsítanék senkit. Hátha ártatlan.

- Jó, jó...

A nagyapó leült az akácza alá, a kis kőpadra, a gyermekek körülvették, mint rendesen, kérték, hogy meséljen valamit.

- No, ma rossz kedvem van, fiaim, - mondotta nagyapó. - Valamelyik gyermek nagyon megszorított. Lássátok, az én pesti unokáim csak nyáron játszhatnak kedvük szerint, olyan nagy örömük volt abban a szekerecskében s valaki elvitte. Akárki tette, megveri az Isten. Meg, hiszem szentül. Mert a jó Isten a jókat megjutalmazza, a rosszakat megbünteti. Tudok ám én erre is történetet.

- Ó, mondja el nagyapó, - kértük mindannyian.

- Lehet már annak vagy nyolczvan esztendeje, - beszélt nagyapó, - a székely huszárokat Franciaországba vitték a nagy Napoleon ellen. Éppen a háború előtt való nap az én édes apám, a ki huszár volt, annak a francia gazdának az istállójában, a kinél be volt kvártélyozva, egy piros bugyillárist talált. Belenéz a bugyillárisba s hát, Uram, teremtőm, tele volt nagy, ropogós bankókkal. Úgy megijedt a sok pénztől, hogy meg se merete számolni, hanem csak hirtelen bedugta a mündérja alá. A háznál nem volt senki, mert a gazda egész családjával elszaladt a faluból s azt sem tudta az édes apám, hogy ki veszítette el a bugyillárist. Talán valamelyik francia tiszté lehetett, a ki azelőtt ott volt bekvártélyozva, vagy talán valami utazó kereskedőé. Ki tudhatta?

Na, még egy óra sem telt belé, hallja az apám, hogy gyülekezőt trombitálnak. Bizonyosan indulni kell a csatába, - gondolta magában. - Nagy hirtelen felül a lovára, kirukkol az utcára, jönnek a többi huszárok is, szépen sorba állanak. Akkor a kapitány a gléda elé állott s így szólt a székely huszárokhoz:

- Vitéz székely huszárok! Holnap ütközetbe megyünk s a jó Isten tudja, látjuk-e többet édes hazánkat, vagy sem. Nem bátorítani akarlak mostan, mert tudom, hogy a székely mind bátor és vitéz, hazájáért meghalni kész. Fiaim! Azt akarom mondani nektek, hogy egy öreg kereskedő ember tegnap ebben a faluban elvesztette a bugyillárisát. Tele volt bankóval. Ha valamelyik megtalálta, adja elé. Ha a csatában elesik, úgy sem veszi hasznát, s ha el nem esik s haza viszi magával, azon a pénzen úgy sem léssen Isten áldása.

A mint a kapitány elvégezte a beszédét, kiugratott a glédából az én édes apám s mondta:

- Jelentem alássan, vitéz kapitány uram, én ezelőtt egy félórával találtam egy bugyillárist az istállóban.

- Jól van, fiam, csak várj, ne mondd még, hogy milyen az a bugyilláris.

Nem messze állott az öreg kereskedő, odaintette a kapitány:

- Milyen volt a bugyilláris?

- Piros, - felelt a kereskedő.

- Mennyi pénz volt benne?

- Ötezer forint.

Mondotta az édes apám (nyugodjék békével a haló porában):

- Jelentem alássan, vitéz kapitány uram, én meg sem számláltam a pénzt.

Egyszeribe megszámlálták s hát csakugyan ötezer forint volt benne. Az édes apám átadta a bugyillárist a kereskedőnek, az meg egy nagy bankót akart ajándékozni, de édes apám nem fogadta el.

- Köszönöm. Székely huszár vagyok, nem kell ajándék.

A kapitány megmondta francziául a kereskedőnek, hogy mit mondott az apám s a kereskedő nagy hálálkodással elment.

A huszárok aztán ismét szétmentek, ki-ki a maga kvártélyára. A mint mentek, mondja az édes apámnak egy pajtása:

- Ó, te világ bolondja, te! Mért adtad vissza a pénzt? Nagy úr lett volna belőled otthon, ha megtartod s hazaviszed. No, én nem adtam volna vissza!

Az édes apám azt mondta:

- Első a becsület, pajtás. A mi tied, tedd el, a másét ne vedd el.

Jól van... Másnap megkezdődik a háború, tűzbe viszik a székely huszárokat, dörögtek az ágyúk, ropogtak a puskák, fütyölt a golyó, atakot parancsol a kapitány, neki a francziáknak. Mit gondoltok, mi történt? A székely huszárok közül legelőször éppen az a legény fordult le a lováról, a ki az én apámnak azt mondta, hogy bezzeg ő nem adta volna vissza a bugyillárist. Éppen homlokon találta egy golyó, mindjárt szörnyet halt. Az én édes apám olyan szerencsés volt, hogy egy golyó a csákójának a tetejét fúrta keresztül, két golyó meg a köpönyegének a szélét liggatta meg, de a testét nem találta.

Lássátok, gyerekek, vele volt az Isten.

Ez volt a nagyapó története, de mikor végére ért, valami különös dolog történt. A gyerekek közül egy szép csendesen elsompolygott. Ez az egy - Virág Jancsi volt.

Árpádnak, úgy látszik, igaza volt. De én még sem állítom, hogy a szekerecskét Virág Jancsi vitte el.

*

A mai napról nem írok többet: a szekerecske megkerült. Reggel ott találtuk a kocsiszín alatt, a nagy szekerek közt...

Nannyó az erdőn.

Az édes jó nanyóról, a ki már kora reggel becsoszog hozzánk s mosolyogva hoz egy nagy tálcán öt pohár frissen fejt tejet, még alig írtam valamit. Látom az édes anyám arcán nem egyszer, mintha félne, hogy nanyó elkényeztet minket. Ha valamelyik csinyt követ el, a nanyó olyan szépen kéri édes anyát:

- Ó, kedves menyemasszony, bocsásson meg neki most az egyszer, csak most az egyszer, többet ez nem történik. Ugy-e, nem?

Nekem úgy tetszik, mintha nanyónak, mikor ránk néz, az egyik szeme mosolyogna, a másik meg sírna. Boldog, nagyon boldog, hogy végre megláthatta a budapesti unokákat is, de mindig elszomorodik s a szemét törülgeti, ha arra gondol, hogy visszamegyünk s talán sohasem lát minket. Ó, mert nanyó öreg, nagyon öreg...

Nagyapó is, nanyó is, már évek óta alig jártak túl a falu határán. Nem bírják a szekérrázást s olyan kényelmes, ruganyos hintó nincs ám. Talán ha volna, sem ülnének bele.

Nagyapó már rég elbúcsuzott az erdőtől is, öreg lábának nehéz volna fölmenni a havasok közé, megmászni azokat a magas hegyeket. Pedig az itteni nép gazdaságának jó része az erdőn van. Nem csak fát ad az erdő, de pompás illatos szénát is. A rét nem nagy s a szorgalmas székely nép a meredek hegyeket is megkaszálja. Több szénát hordanak haza az erdőről, mint a rétről.

- Istenem, Istenem, - sóhajtozott nanyó, - ha még egyszer az erdőre mehetnék! Arra a kaszálóra, a mely az édes apámé volt; a melyen én fiatalabb koromban minden nyáron gyűjtöttem a szénát. Emlékszik-e, nagyapó, volt azon a kaszálón egy édes almafa is. Az én apám oltotta, s így szénagyűjtés idején már jó volt az almája... De szeretném látni ezt az almafát! De szeretnék elbúcsuzni tőle!

A nagyapó félre fordult, könnyecseppet törült el a szemében, aztán nanyóhoz fordult ismét:

- Maradjon itthon, nanyó, messze van az a kaszáló. Köves, rossz az útja.

De jött Gábor bácsi, a nagyapó legidősebb fia s jött János, a »kis gazda«, nagyapó legidősebb unokája, kit a tavaszon soroztak be katonának s mondták:

- Ne búsuljon, nanyó, elviszszük mi. A szekér derekát jól megrakjuk szénával, csinálunk olyan puha ülést magának, hogy még a királyné is ráülhetne.

- Ó, lelkem fiaim, áldjon meg az Isten!

- Jól van, jól, csak vigyétek, - dűnnyögött nagyapó.

Úgy tetszett nekem, hogy nagyapónak nem volt kedvére a nanyó elutazása.

Na, lett egyszerre nagy sürgés-forgás. Az édes anya mindjárt felvetette a konyhát, pompás útravalót készített nanyónak. Nagyapó, Gábor bácsi, az apa, János, a kis gazda, kitoltak az udvarra egy szekeret, megvizsgálták alaposan, hogy nincs-e valami hibája, telerakták szénával, tízszer is kipróbálták az ülést, még nagyapó is felmászott a szekérre, ő is kipróbálta: kényelmes ülése lesz-e nanyónak.

Úgy tervezték, hogy kora reggel indulnak s estére haza hozzák nanyót. Sohasem feledem el ezt a reggelt. Ez volt csak a búcsuzás. Mintha csak valami hosszú, nagyon hosszú útra indult volna nanyó. Körülfogtuk, öleltük, csókoltuk. A hányan voltunk, mind szerettünk volna segíteni a kocsira ülésben. A nagyapó izgatottan, kipirult arccal tipegett a kocs körül.

Mindegyre mondta a kis gazdának: vigyázz a nanyóra, fiam. Hallod-e, úgy vigyázz, mint a szemed fényére!

- Ne féljen, nagyapó.

Mi is mondtuk Jánosnak:

- Vigyázz, János, mert hátra kötjük a sarkadat!

- Ó édes aranyszáju csirkéim! - áradozott nanyó. - Majd hozok nektek epret. De még almát is az én édes apám fájáról!

- Pá, pá, nanyó, pá!

János pattintott az ostorával, a lovak kitánczoltak az udvarról s mi, a meddig el nem tünt szemünk elől, folyton néztünk a szekér után, kalapunkat, kendőnket lobogtattuk, nanyó pedig egyre visszafordult s integetett felénk:

- Pá, gyerekek, pá!

Hanem az csudálatos, a mi ezután történt. Egész nap nem találtuk a helyünket. Mindegyre megfélemlítettünk magunkról s kérdeztük: hol a nanyó? A nagyapó szegény még enni sem tudott. Egész nap járt-kelt az udvaron, folyton az erdő felé nézett s számítgatta: na, most itt meg itt járhatnak. Most már ott vannak. Tudom, bizonyosan tudom, - mondotta magában - hogy nem állja meg s dolgozni fog. Azt hiszi, most is úgy van, mint régen. Fölmelegedik, vizet iszik és betegen jó haza.

- Ó, ó, mért is eresztettem el, - tusakodott nagyapó.

- Ne féljen, nagyapó, semmi baja sem lesz nanyónak, - vigasztalta az édes anya.

- Csak ne lenne, csak ne lenne! Lássá, menyemasszony, olyan vagyok, mint az árva, ha nanyó nincs itthon. Mi lenne velem, ha nanyó nem volna? Ó, ha az Isten hozzám küldené elébb a halál angyalát!

- Ne beszéljen a halálról, nagyapó. Öregek, de egészségesek, hála Istennek, még sokáig élhetnek.

Nagyapó szomorúan mosolygott.

- Jól van, jól, ne beszéljünk a halálról.

Alkonyat felé már igazán nem találta helyét nagyapó. Mindegyre kitipegett a kapu elé: nem jön-e? Kérdezett minket egyre: fiaim, nem halljátok-e a csengetyű szavát? Aztán zsémbelni kezdett:

- Ment-e valaki borvízért? A nanyó nagyon szereti a friss borvizet. Készül-e a vacsora? Mi lesz vacsorára?

- Lesz minden, nagyapó, ne nyugtalankodjék.

- Meglássátok, itt ma nagy szomorúság lesz...

- Ugyan mi szomorúság?

De nem fejezte be a mondását.

Egyszerre csak a távolból ide verődött a csengetyű hangja.

- Ez a Fecske csengetyűje! - kiáltottam én.

- Az! az! - kiáltották mind.

Futottunk a kapu elé.

- Nannyó! nannyó!

Ihol már be is fordul a szekér az udvarra. Az apa szép gyöngén leveszi nannyót a szekérről, nagyapó megöleli s mond sok mindent, de nem igen lehet érteni a szavát. Csak ennyit értettem világosan:

- Ó, csakhoggy megjöttél!

Aztán leülnek az alá a két testvér akác alá, melyet a kis gazda ültetett tíz év előtt nagyapónak s nannyónak. Akkor nem akarták hinni, hogy még az árnyékába ülhessenek valaha. S ím a két akác nagyra nevelkedett, összefonódtak az ágaik. Igazi szerető testvérek.

Nannyó sorba csókol minket, aztán édes anya int nekünk, hogy hagyjuk egy kicsit magukra az öregeket.

Csak úgy félfüllel hallom a beszédjüket.

- Hát elbúcsuzott az erdőtől maga is nannyó...

- El, nagyapó, el...

- Fájt a szíve, ugy-e?

- Fájt, nagyapó, fájt.

Egyszerre csak szegény nannyó el kezdett zokogni.

- Ó, nagyapó, nagyapó, mért nem szólt.

- Nem akartam megszorítani, nannyó. Azt hittem, sohase megy már az erdőre!

- Kivágták az édes apám fáját! Az én édes jó apám fáját!

- Elszáradott volt, nannyó. Azért vágta ki a kis gazda.

- Elszáradott, el... Mi is elszáradtunk... Minket is kivágnak...

- Minket is kivágnak...

- A töve még ott van. Rája borúltam, nagyapó s megcsókoltam!

- Jól tette, nannyó!

- Aztán elbúcsuztam az erdőtől... az édes apám fájának a tövétől...

- Ne sírjon, nannyó.

Az édes apa és anya oda ment, megölelték nannyót. Kérték ők is:

- Ne sírjon, nannyó!

Aztán mink is oda mentünk, öleltük, csókoltuk s kértük:

- Ne sírjon, nannyó!

- Ó, édes kis csemetéim! Nem sírok többet, nem!

S a könnyek közt, mintha mosolygott volna szeme, arcza. Gyenge karjával magához ölelt minket, aztán honnét, honnét nem, egy kis kosárkát húzott elé.

Tele volt illatos eperrel.

- Egyetek, fiaim, egyetek. Ezt nannyó szedte nektek. Úgy-e, jó?

És földerült az arcza egészen. Úgy biztatott, úgy gyönyörködött bennünk, a mint körülállottuk a kosarat.

Ó, drága, édes jó nannyó!

Levél a tanítómhoz.

Megigértem az én kedves házi tanítómnak, hogy a nyáron leveleket írok neki.

Már négy hete, hogy itt vagyunk s egy rövid levélen kívül, melyben szerencsés megérkezésünkről értesítettem, nem írtam többet. Szégyenlem nagyon, de igazán alig marad időm a levélíráshoz. Ma ide, holnap oda rándulunk ki s rendesen oly fáradtan érkezünk haza, hogy nem csoda, ha napról-napra húzódik a levél írása. Ma azonban nem megyünk sehová, mert szakad az eső, mintha dézsával öntenék s ki sem mozdultunk a szobából. A nagyapó árvíztől fél s erősen nyugtalan, hogy hetekig eltart az esőzés, pedig itt az aratás ideje, a gabona lerothad, s ez nagy baj. Isten őrizze, hogy piaczon kelljen venni a gabonát. Látván, hogy az egész napot a szobában kell töltenem, eszembe jutott a tanító bácsinak tett ígéretem s írtam neki olyan hosszú levelet, hogy tudom, egy fél napig is eltart az olvasása.

A következő levelet írtam tanító bácsinak:

Kedves tanító bácsi! Mikor elbúcsúztam öntől, megigértem, hogy időnként levelet írok. Lám, mindjárt elmúlik a nyár s még csak most írom a második levelet. Nem írok önnek a falusi élet kedvességéről, hisz ön jól ismeri a falut, ezen a vidéken nevelkedett, itt töltötte gyermek- és ifjúkorát. Boldog vagyok, hogy a falut megismerhettem s mondhatom, a nagy város lármája után oly jól esik nekem ez a csöndesség, a sok fény és pompa után ez az egyszerűség. Ó, ha én is itt tölthetném gyermek- és ifjúkorom napjait! De így is meg vagyok elégedve, mert édes apa megígérte, hogy ezután minden nyáron lehoz a falura, hadd ismerjem meg alaposan a falusi életet, a nép szokásait, nyelvének sajátosságait.

Tanító bácsit bizonyosan érdekli, hogy mivel töltöm itt napjaimat. A játék mellett jut-e néha eszembe az olvasás, írás? Megvallom, mióta itt vagyunk, keveset olvastam és írtam, mert mindennap volt valami új, érdekes látni való s olvasásra és írásra csak ilyenkor van érkezésem, a mikor esik az eső. Majdnem mindennap kimegyünk az erdőre eprészni. Mennyi itt az eper! Néhol mintha vörös abroszszal volna a föld betakarva. Aztán kijárunk a mezőre. Nézzük a kapálást, kaszálást, szénagyűjtést, a szántást: minden új nekünk. Én már értek valamit a szénagyűjtéshez. Kicsi villámmal elég csinos boglyácskákat rakok s tudok gereblyélni is. Tud már Juliska is.

De tanító bácsit ennél jobban érdekli talán az, hogy ki az itteni tanító. Nem mondhatom, hogy mily nagy örömet szerzett nekem az édes apa, mikor elvitt az itteni tanító bácsihoz, a ki öreg ember s a ki az első tanítója volt az édes apának! És mily érdekes: az édes apa volt az első tanítványa az öreg úrnak. Ó, ha látta volna, tanító bácsi, hogy mennyire örült az öreg úr, mikor édes apával beléptünk kis szobájába! Megölelték, megcsókolták egymást s mind a kettőnek könnybe lábbadt a szeme.

- Édes, jó tanítóm! - rebegette az apa.

- Drága, jó tanítványom! - rebegette az öreg úr reszkető hangon. - Ez úgy-e, Bandi, - mutatott rám - a legidősebb fiad?

- Úgy van, ez Bandi, kedves öregem.

Kezet csókoltam az öreg úrnak, ő meg homlokon csókolt engem.

Aztán leültünk s az öreg úr és apa elkezdett beszélni régi dolgokról. Bejött a néni is, örült ő is nagyon, ölelt, csókolt engem, majd kiment, kalácsot és bort hozott. Az édes apa finom szivart vett elő.

- Gyujtson rá, öregem.

- Ó, ez nagyon finom nekem. Tedd el, fiam. Majd én pipára gyujtok.

Elővette hosszú szárú pipáját, megtöltötte magyar dohánynyal a rojtos zacskóból, rágyujtott s egy pillanat múlva vastag füstkarikák kavarogtak a szobában.

De hogy szavamat ne felejtsem, - a mint a mesékben szokás mondani - az öreg úr nem olyan forma ám, mint a nagyvárosi tanítók. Egyszerű magyar ruha a viselete, alig különbözik a jobb módu székely emberekéétől s a ki nem tudná, hogy ki és mi, bizony nem nézné tanítónak a ruhája után. De itt is meggyőződtem arról, hogy nem a ruha teszi az embert. Az öreg úr, a mint az édes apám beszélte, a régi világból való ember. Az ő idejében még a gimnázium alsóbb osztályaiból kikerült fiatal emberek lettek tanítókká s a kinek a legszebb éneklő hangja volt, azt választották meg tanítónak. Első volt az ének, azután jött a tanítás.

Hanem az én édes apám tanítója nem csak kántornak volt kitünő, de tanítónak is. Ha nem is volt diplomás tanító, ügyesen tudta vezetni az iskolát mindig. Negyven esztendeje tanít, minden évben 80-90 gyermeket s ha csak mind egy osztályosok volnának! De ez a 80-90 gyermek hat osztályba tartozik! Képzem, mily nehéz lehet ezeket mind tanítani, foglalkoztatni egyszerre.

- Emlékszel-e, - mondta az öreg úr édes apámnak, - hogy milyen keservesen sírtál, mikor az édes anyád felhozott az iskolába?

- Hogyne emlékezném. Soha el sem is felejttem. Az édes apám, a jó nagyapó, ábéczés könyvet vett a városban s mikor hazahozta, nagy örömmel sebesen forgatni kezdettem. Szerettem volna egyszerre látni az egész könyvet. Egyszerre aztán, ripsz! elhasadt egy lap. Tyü! volt sírás! Nem akartam fölmenni az iskolába. Félttem, hogy megver a tanító bácsi. Az édes anyám, a drága jó nanyó, összezsirizelte az elhasadt lapot, de én még sem vigasztalódtam meg. Na de hiába, mégis csak föl kellett menni az iskolába. Édes anyám, úgy emlékszem, mintha ma is látnám, egy kosárba tett két csirkét s vagy tíz tojást. Akkor szokás volt a tanító bácsinak valami ajándékot vinni.

- Ma is szokás nálunk, - jegyezte meg az öreg úr.

- Nos, egyik kezébe vette a kosarat, a másik kezével megfogta az én kezemet s úgy vezetett az iskolába. Jaj de szepegtem, mikor beléptünk ebbe a szobába. Ugy-e, ez volt?

- Ez, fiam, ez.

- Az édes anyám mondta mosolyogva: hoztam egy síró fiút, kánt' uram. - Hát mért sírsz, fiam, - kérdezte maga öregem s szeretettel simogatta meg az arcomat. Egy kicsit erre megbátorodtam, de még nem mertem szólani. - Talán félsz az iskolától, he? - Nem félek, - feleltem én síró hangon. Mondta az édes anyám: Egyéb baj van itt, kánt' uram. Hát bizony megesett, hogy az ábéczés könyvnek egy lapját elhasította. - No, - mondta maga öregem - ezért ne sírj, fiam. Csak jól tanulj. Hiszen sok könyvet elszaggatsz te még, ha szeretsz tanulni. Hadd szakadjon a könyv, csak a tudomány belőle a fejedbe menjen. Ezt mondta maga, öregem, nem felejtettem el a szavait. Hát bizony azóta - mondotta az apa mosolyogva - sok könyvet szaggattam el.

- Derék ember is vált belőled, fiam, - mondotta az öreg úr. Büszke vagyok rá, hogy te voltál az első tanítványom.

Aztán felém fordult:

- Hát te, fiacskám, jól tanulsz-e?

- A tanító bácsi nagyon meg van velem elégedve, - feleltem én.

Ugy-e, a tökéletes igazságot mondtam, édes tanító bácsi. Ugy-e, meg van velem elégedve. Az én lelkem legalább nyugodt, hogy minden szavára figyeltem, mindig kedvvel, szeretettel tanultam, nemcsak azért, hogy szüleimnek és önnek örömet szerezzek, mert tudom én, hogy mindenki magának tanul.

Az öreg úr megsímogatta az arczomat.

- Apja fia! Az, az. Csak légy olyan derék ember, mint az apád.

- Arra igyekszem, - feleltem én.

Az öreg úr és apa kocczintott.

- Éljen sokáig az én kedves, öreg tanítóm!

Töltöttek nekem is egy csepp bort.

- Az Isten éltesse, tanító bácsi! Köszönöm, hogy az édes apámat tanította.

Az öreg urat, úgy látszik, meghatották az én szavaim. Könnyes szemmel, remegő hangon kiáltott fel:

- Ó, de jó vagy, én Istenem, hogy ezt is megengedted érnem. Nem hiába szenvedtem, nyomorogtam, küzdöttem!

Alkonyodott, mikor búcsut vettünk az öreg úrtól. Azzal váltunk el, hogy ezentúl mindennap találkozunk. Jön is azóta mindennap vagy mi megyünk hozzá. Ilyenkor leül régi kis zongorájához s reszkető ujjaival nótákat ver nekünk, egyszerű, régi nótákat. És mi oly nagy gyönyörűséggel hallgatjuk, mint egykor régen hallgatta ugyanezeket a nótákat az édes apa.

De már végezem a levelemet. Isten önnel, édes tanító bácsi! Mi gyerekek mind tiszteljük, csókoljuk, a szüleim szívesen üdvözlik. Hálás tanítványa

Bandi.

U. i. Benkő Árpád, az én legkedvesebb barátom, éppen a levél zárta után jött ide s megtudván, hogy önnek írtam levelet, megkért, írjak bele tőle is tiszteletet, mert azt mondja (az ő saját szavai) »derék ember lehet az a bácsi!«

Aranyszívü Árpád.

Minden nappal jobban megszeretem Árpádot. Nem is tudom, hogy válok el majd tőle. Igazi arany szíve van ennek a fiúnak. Én már nem is nevezem másként, ha róla beszélek: aranszívü Árpád.

Bizonyosan ilyen aranszívü volt az apja is, nem csoda hát, ha édes apámnak ő volt a legkedvesebb barátja.

Ó, Istenem, mi kár, hogy az Árpád apja nem él! Az édes apámnak egészen felvidul az arcza, ha Árpád hozzánk jő. Szeretettel simogatja meg az arczát, a fejét, megkérdezi mindig: hogy vagy, kis fiam? Aztán küld: csak eredjetek, játszatok. Szeressétek egymást. Szeretjük mi egymást biztatás nélkül is. Árpád annyira megy irántam való szeretetében, hogy ha a kertben birkózunk, míg a többi falusi gyermeket földhöz vágja, (mert ő a legerősebb köztünk), engem soha. Sőt egy párszor úgy csinálta, hogy ő esett alól. Megmondtam Árpádnak: Árpád, nekem ne kedvez. Úgy látszik, még mindig úrfinak nézel engem s nem jó barátnak.

Ő azt mondta: nem nézlek én úrfinak, hanem jó barátomnak. De félek, hátha véletlenül erősen megütöd magadat.

- Nos? ha meg? katonadolog!

De hiába, még sincs rá szíve, hogy engem földhöz üssön. Pedig a nagyapó kertje ugyancsak puha.

Néha Árpád nagyon szomorú.

- Mi bajod, Árpád?

- Mindjárt vége a nyárnak s te elmégy. Talán nem is gondolsz rám többet...

- Te ilyet föltételezel rólam? Minek gondolsz engem?

Erre aztán földerül az arcza.

És válaszszon el a tenger Árpádtól, nem is feledem el soha. Nem hiszem, hogy ez életben jobb, nemesebb szívu, hübb baráttra találnék.

Az Árpád szíve arany. Ezt csak ma mutatta meg igazán. Kora reggel hozzánk jött, hátra hívott a kertbe s mondta:

- Bandi, valamit akarok mondani.

- Mondjad, Árpád, mondjad.

- Nálunk volt ma Virág Jancsi s bevallotta nekem, hogy a szekerecskét ő vitte el.

- De vissza is hozta, ha ő vitte el.

- Tudod, hogy Jancsiék a te nagyapád zsellér házában laknak.

- Tudom.

De azt nem tudod, hogy a Jancsi apja Oláhországban dolgozik s onnét küld haza pénzt nekik.

- Ó, hallottam erről is.

- Most levél jött a Jancsi apjától. Irja, hogy kórházban fekszik, nem tud pénzt küldeni, éljenek, a hogy tudnak. Szegény Jancsi sírva mondta nekem, hogy a te nagyapád bizonyosan kikergeti a házból, mert a szekerecske miatt erősen fel van háborodva. A nagyapó jól tudja, hogy Jancsi vitte el.

- A nagyapó kikergeti a házból! No, azt nem hiszem.

- Jancsit az anyja ide küldötte, hogy kérjen tőletek bocsánatot, de nem mer eljönni. Engem kért meg, hogy jöjjek el veled. Azt hiszi, hogy ha én szólok neked, te meg nagyapónak, minden el lesz felejtve. Bandikám, bocsáss meg neki! Olyan szegények. Semmijük sincs. Ma is én adtam neki egy darab kenyeret. Beszélj nagyapóval: ne haragudjék, hiszen úgy is megkerült a szekerecske.

Mondtam Árpádnak:

- Árpád! Mikor te nekem azt súgtad, hogy Virág Jancsi vitte el a szekerecskét, emlékszel-e, azt mondtam: nem kell gyanúsítani, hátha ártatlan. A szekerecske visszakerült, én nem keresem, hogy ki vitte el. Ismerem jól nagyapót. Hamar fellobban, de hamar le is csendesedik. Le is csendesült már. Nagyapó jól tudja, hogy Virág Jancsi vitte el a szekerecskét, de soha egy szóval sem mondta. Ó, a drága jó nagyapó nem teszi azt, hogy egy szegény asszonyt kikergessen a házából. Még miattunk sem tenné meg. Azt csak a Jancsi anyja hiszi. Egy szót sem szólok erről nagyapónak, mert nem szükséges. Hol van Jancsi?

- A kapu előtt vár reám.

- Gyerünk ki és hívjuk be.

Kimentünk a kapu elé. Ott állt Virág Jancsi, a szeme ki volt sírva. Megfogtam a kezét s mondtam: gyere be, Jancsi.

Jancsi ijedten nézett rám. Azt hitte bizonyosan, hogy nagyapó elé viszem, hadd büntesse meg.

- Urfi, ne bántson, - kért szepegve.

- Én? Hát ki akar téged bántani? Gyere hátra a kertbe.

Mondta Árpád:

- Gyere bátran, ne félj semmit.

Mentünk hátra az udvaron. A nagyapó ott ült az akác alatt. Árpád oda súgta Jancsinak: eredj hamar, csókolj kezed nagyapónak.

Jancsi egy kicsit húzódott, de neki bátorodott, odament, elkapta a nagyapó kezét és megcsókolta. Valamit dadogott, de azt nem lehetett érteni.

Nagyapó mosolygott.

- Eredj, eredj, menjetek játszani.

Én hamar beszaladtam a szobába s három darab vajás kenyérral jöttem ki. A kertben egyet Jancsinak adtam:

- Nesze Jancsi, ez a tied. De aztán többet ne bántsd a - verebeket.

Árpád nagyon okos fiú, ő megértett engem. Elérzékenyülve rebegte: arany a te szived.

- Ó, nem az enyém, a tied arany, Árpád!

A bárányka.

Gábor bácsi, az édes apa testvérbátyja, megigérte, hogy elvisz az erdőre, hadd nézem meg az esztenát, lássam, hogyan csinálják a sajtot.

Tegnap kora reggel eljött hozzánk, vele jött Árpád is. Azt hitték, hogy ágyban találnak, de én, alig pitymallott, már fölkeltem, végig néztem a tehenfejest, segitettem kihajtani a teheneket meg a sertéseket az utczára, - mert itt minden reggel kihajtják a teheneket is, a sertéseket is a mezőre s csak este jönnek ismét haza. A pásztorok kürtjét már messzire lehet hallani: tuú-tuú! S közbe nagyokat kiáltoznak: hajtsd ki, hé!

És hajtják ki minden udvarról sorba az állatokat. Nagy szégyen, ha valamelyik gazdasszony egy kicsit későn talál felébredni s a csorda után kell hajtani a tehenét vagy a sertését. Na, az én kedves nanyóm bezzeg korán kel. Korán is fekszik, az igaz. De a mint hajnalodik, már kimegy szeméből az álom, költi a cselédeket, ő maga is feji a tehenet s már rég megfejték a teheneket, mikor hallszik a csordás tülkölése: tuú-tuú tuú!

Hamarosan megittam egy pohár frissen fejt tejet. Juliska is, Gizuska is felugrott az ágyból, nagy sietséggel felöltöztek, megreggeliztek s azzal indultunk az erdőbe. Nem szekéren ám, de gyalog.

Ó de szép a nyári reggel! Ha ezt én tudtam volna, minden reggel ily korán kelek. A nap felragyog a hegyek mögül, sugarait leküldi a földre: felszárítani a füvek, virágok csillogó harmatcseppjeit. A levegő oly üde, s piros rózsát fest az arcra.

- Jaj, de szép piros az arcod, Árpád!

- De még a tied is! Nem olyan halovány, mint a mikor ide jöttél.

- A jó levegő a legjobb pirosító, - mondta Gábor bácsi. - Látjátok, én már ötven esztendő ember vagyok s mindig piros az arcom. De ez nem olyan nagy csuda, hanem a nagyapó arcza! Most is olyan piros, hála legyen a jó Istennek, mint a piros rózsza.

- Hála Istennek, rebegtem én.

Fent a levegőégben pacsirták csicseregtek hálaéneket s lassanként mintha mozogni kezdett volna a föld is. Itt egy ember szántott, nagyokat rittyegtetve ostorával s biztatva ökreit: hi elébb, hi, Daru, Rendes! - ott kaszások fentek kaszájukat s aztán szépen egymás mögé állva, vágják a fürendeket; amott asszonyok, lányok víg énekszó közt kapálták a törökbuzát (úgy hívják itt a kukoriczát) - bármerre néztem, mindenütt munkás népet láttam, ebben az időben, mikor Budapesten még a fél város jóízűen alszik.

De más élet ez, Istenem, de más! Itt nincs henye nép. Itt megvetnék, talán meg sem túrnék a lustálkodó embereket.

Mind közelebb-közelebb értünk az erdőhöz. Gábor bácsi mindegyre megkérdezte:

- Nem vagytok-e fáradtak, gyerekek?

- Ó nem, feleltünk egyszerre mind.

- Na, mindjárt az erdőben vagyunk.

Már hallottuk is a madarak énekét. Vadgalamb bűgását, a harkály kopogtatását, a rigó füttyét: ó tilió, tilió! Gábor bácsi elmondta nekünk azt a szép verset, mely a székely fiúról szól s melyből megjegyeztem három sort:

Zöld erdő zúgásán,
Vadgalamb szólásán,
Nevelt fel jó apám.

Az erdő zúgott most is, de csöndesen, inkább csak suttogott.

Arcunkat meg-meglegyintette a gyöngye szellő, szárnyán elénk hozta az erdő illatát.

Alig vettük észre: az erdőben voltunk, a sok száz esztendő cserfák alatt. Egyszerre csak Juliska nagy örömmel szaladt felénk.

- Nézzétek, nézzétek, ibolya! Itt még most is van ibolya!

Aztán Gyuszi kiáltott nagyot: eper! eper!

- Hát az ott miféle házikó? - kérdeztem én.

Nem is hittem, hogy oly közel van a faluhoz. Alig egy órája, hogy eljöttünk hazulról.

Hát mindjárt megtudtuk, hogy csakugyan közel vagyunk az esztenához. Két nagy fehér juhász-kutya szaladt felénk szörnyű csaholással, utánuk egy kis kutyácska, az is ugatott az ő vékony hangján.

Az esztene ajtaja előtt állott egy öreg pásztor, s mikor látta jövetelünket, a kutyák után kiáltott:

- Nye, Gyöngyös, Borzos, nye! Ide te! Kuss nye!

S nagyot füttyentett, hogy csakúgy sívított a füttye a fák között.

Juliska és Gyuszika rémülten bujt Gábor bácsihoz, ki mosolyogva csitítgatta őket.

- Ne féljete, fiaim. A kutya kötelessége, hogy ugasson. Ha nem ugatnának, a farkasok megölnék ám a báránykákat.

- De hátha minket is megharapnak!

- Minket nem bántanak.

Csakugyan nem is bántottak, mert a mint a juhász füttyentett, egyszeribe mintha elszégyelték volna magukat, visszakullogtak s leheveredtek az esztene tövébe, csak egy kicsit morogtak, mikor oda értünk. Hanem a kis kutya-kölyök, az még akkor is ugrándozott, csaholt, még nem tudta, úgy látszik, mi a szófogadás. Na, nevtünk is rajta. Ettől mi sem féltünk.

Furcsa egy ház ez az esztene. Körben a földbe vernek vagy húsz magas karót, ezeket átkertelik nyírfaágakkal: ez a *fal*. A közepén egy két öl magas vastag rúd van, erre támaszkodnak azok a karók, melyek zsúppal befödve, a *tetőzetet* alkotják. Ez a szélteben-hosszában pár lépésnyi házacska a pásztor lakása, ide húzódik a fergeteges idő elől, mert különben a szabad ég alatt tanyázik éjjel-nappal. E házikóban készíti a sajtot is.

Épp a sajt-készítésre érkeztünk. A juhokat már megfejték, a tej egy nagy kádban már meg volt aludva. De hogy alszik meg a tej? Ugy, hogy *oltó*-t tesznek bele. Mi ez az *oltó*? Ez az *oltó* a kis báránykákból kerül ki. Van a báránykákban egy zacskóforma kis belecske, ezt kiveszik a gyomrából, megszártják és ennek a csudálatos valaminek olyan hatása van, hogy a tej megalszik tőle. Akkor aztán a pásztor összegyúrja, egy fakarikába beleteszi az összegyúrt aludt tejet, kendőbe köti, követ tesz rá, hogy a lé kifolyjon belőle. Kész a sajt. A kifolyt levét felfogják egy faedénybe, aztán üstbe töltik, az üstöt a szabad tüzelő fölé teszik, a lé fölforralódik s kisebb túró-csomók válnak ki belőle: ez az orda. Különösen palacsintában, kaporral keverve, pompás. A meleg lé az ordával együtt szintén pompás étel. Ezt itt zsendiczének nevezik. Az öreg pásztor egy nagy fatálba töltött ilyen zsendiczét, kitette az esztene elé egy kis székre,

adott annyi fakanalat, a hányan voltunk s mi körbe ültük a tálat és ettünk. Jaj, de pompás étvágyunk volt! Nem emlékszem hogy ilyen jól esett volna még étel! Az öreg egyre biztatott: tessék, úrfiacskáim, tessék. Tessék, kisasszonykám. Ugy-e jó? Ugy-e ilyet nem ettek Pesten? Ilyet, tudom, még a király sem evett!

Közben Gábor bácsi kérdezősködött:

- Hát a juhok mit csinálnak, Péter bá'?

- Jól tejelnek, istálom, jegyző úr. Van fű, hál' Istennek, elég.

- Mit csinál Jancsi? Hogy viseli magát?

- Jó gyermek, igazán jó. Egy szempillantásra le nem veszi a szemét a bárányokról. Igazán jó volt, hogy az öreg gazduram ökeme ezt a fiút adta mellém. Ennek a kezén, tudom, egy bárány sem vesz el.

Az ám, egészen megfeledkeztem Jancsiról. Pedig jól tudtam, hogy nagyapó néhány nap előtt Virág Jancsit az esztenára küldte a juhász mellé. Mert ez az eszténa a nagyapóé és a Gábor bácsié volt. Sírva jött nagyapóhoz a Virág Jancsi anyja, hogy az Úristen áldja meg, fogadná bé Jancsit, mert az ura beteg, nemhogy az küldene pénzt, még neki kell küldeni. Ő egész nap a mezőn, Jancsi meg a faluban kóborol, mikor eszik, mikor nem. Ott az esztenán legalább lesz, a mit egyék.

És nagyapó csakugyan el is küldötte Jancsit az esztenára: őrizze a bárányokat.

- Gyerünk, Gábor bácsi, nézzük meg a bárányokat.

Az öreg pásztor megmagyarázta, hogy mely tájékon legelhetnek most, s mi arra tartottunk. Egy szép tisztásra vitt az utunk. A tisztáson egy kis forrás, a vize vékony sugárban patakzott ki s folyt végig a tisztáson, itt legeltek a báránykák.

Ezt a gyönyörű kedves képet se felejttem el soha. A báránykák szedegették kicsi szájacskájukkal az apró füvet, le-lekaptak egy-egy eper virágot, egyik-másik bégett, bizonyosan az anyja után. Hangzott is a válasz messziről, az öreg juhok bégése:Be-e. Olyan szomorú volt ez a hang.

Jancsi éppen a forrás tövében ült, háttal felénk, nem vette észre, hogy jövünk, olyan lassan, csöndesen mentünk feléje. De a mint egy pár lépésnyire voltunk tőle, fölrezzent és félig megijedve, félig örömmel nézett ránk. Mind meglepődéssel állottunk meg: egy fehér bárányka volt a Jancsi ölében. Éppen akkor kötözte be a lábát egy darab vászonnal.

- Mit csinálsz, Jancsi? - kérdezte Gábor bácsi.

- Bekötöm ennek a báránykának a lábát.

- Hát mi baja esett?

- Valami szúrós tövisbe lépett, folyt a vér belőle...

- S te megsajnálta, ugy-e? kérdeztem én.

- Hogyne sajnáltam volna, mondotta Jancsi.

Az ingéből egy darab le volt hasítva. Azzal kötözte be a bárányka lábát! A verebes Virág Jancsi! Pedig talán nincs is több inge!

Gábor bácsi ránk nézett:

- Lássátok, lássátok...

Vittünk oda magunkkal kenyeret, túrót, szalonnát, mind Jancsinak adtuk. Hisz mi úgy is jól laktunk zsendicével.

- Ó, édes Gábor bácsi, - esengett Juliska, - vigyük haza ezt a báránykát. Majd én ápolom otthon.

- Jól van, jól, vigyük haza.

... A bárányka bégetése behallszik a szobába. Na, pár nap múlva már vissza vihetjük. Ott az ő helye, az erdőn.

*

Ma este a nanyó a fehérneműs ládából ingeket keresett elé. Talált két inget. Mondta nekünk:

- Nézzétek, ez még az apátoké volt, kis fiú korában. Tartogattam emlékül. Mit gondoltok, tartsam-e még?

- Ne, ne, édes nanyó, - mondtuk mind, - elviszszük Virág Jancsinak!

Holnap, holnapután megyünk Virág Jancsihoz.

Aranylakodalom.

Egy hete már, hogy föl sem nyitottam naplóm. Nem csoda, egész héten keresztül a tegnapi ünnepségre készültünk: nagyapóék aranylakodalomára. A jó Isten különös nagy kegyelmében részesítette nagyapót és nanyót: együtt öregedtek meg. A mire - úgy mondják - gondolni sem mertek, megérték az aranylakodalmat: házasságuk ötven éves fordulóját.

Hiába mondta nagyapó, hiába nanyó: ó, édes gyermekeim, ne készülődjete nagyon, nem való nekünk egyszerű öregeknek az a nagy dinom-dánom, lakodalom, - a hányan csak voltunk, gyermekek, unokák, dédunokák, közel s távol atyafiak, csak egyre gondoltunk: az aranylakodalomra. Hogy az mennél szebb, mennél vidámabb legyen.

Édes apa és Gábor bácsi a kertben hosszú asztalokat állított fel fenyődeszkákból. Édes anya szebbnél-szebb lampionokat rendelt Budapestről. János, a kis gazda, egész napra s éjjelre elfogadta a cigánybandát. Az apa ünnepi vígjátékot írt, melyben nagyapó összes unokáinak szerep jutott, még Miczikének is. A vígjáték címe ez volt: *Nagyapóéknál* s én nagyapót, Juliska nanyót játszott. A falú népének fele meg volt híva az aranylakodalomra s édes apáék is meghívták a vidékről az úri ismerősöket.

- Csak szép idő legyen! Csak eső el ne rontsa az ünnepet!

Lefektünkben, fölkeltünkben ezért imádkoztunk. Az Isten meghallgatta imádságunkat. Dél előtt még szomorú, borongós volt az ég, de délután, mikor a vendégek gyülekezni kezdtek, kisütött Isten áldott szép napja, lemosolygott nagyapó kertjére. Jöttek az úri fogatok sorba, alig fértek nagyapó udvarán. És jöttek a falubeli derék székel emberek, legények, leányok, gyermekek, mind ünneplő ruhában. És a hányan jöttek, mind szeretettel köszöntötték nagyapót, nanyót, kik, kéz a kézben, tipegtek-topogtak a kertben s úgy látszott, mintha mindegyre mondani akarnák: ó, mi ezt nem érdemeltük meg!

Mikor aztán mind összegyűltek a vendégek, körbe állottak, nagyapó és nanyó a kör közepén, szembe velük a pap bácsi s mondott egy nagyon szép beszédet. Nagyok és kicsik mind sírtak. Mikor a beszédnek vége volt, valahányan voltunk: nagyapó gyermekei, unokái, dédunokái, oda szaladtunk, csókoltuk a kezüket, az arcukat, a ruhájukat.

- Drága jó édes apám! Édes lelkem, jó anyám! - rebegte Gábor bácsi s bár ő is már nagyapó, könnyezve csókolta az öregek kezét.

Azt hiszem, ölelésnek, csóknak vége sem szakadt volna, ha apa nem csenget a boczika csengőjével. Ezzel adott jelt, hogy kezdődik az előadás. Na, most meg a nevetésnek nem volt vége-hossza. Különösen tetszett, mikor Juliska és én tipegve, éppen úgy, mint nagyapó és nanyó, bementünk a gyeppadra.

Nekem bajuszt is ragasztott az édes apa, s a hajam fehér volt, mint a hó. Mikor meg vége volt az előadásnak, a gyeppadról nagyapóékhoz szaladtunk mind, körbe vettük s úgy énekel-tünk el egy dalt. Aztán kezdődött a táncz. Természetesen, nekünk gyermekeknek is megengedték, hogy tánczoljunk. Mondhatom, hogy Benkő Árpád túltett mindnyájunkon. Olyan módosan járta a lassu magyart, balkezét a csípőjére téve, bokrétás kalapját egy kissé félreclapva, hogy egyszerre csak mind félre állottunk s az ő tánczában gyönyörködtünk. Nézték nagy gyönyörűséggel az öregek is s mondta valamelyik: jó tánczos lesz, mint az apja volt, szegény!

Az alma, körte és szilvafák ágaira körül drótok voltak felhúzva, ezeken függtek a lampionok. Ó de szép látvány volt, mikor a lampionokban meggyújtották a gyertyákat. Az égen felragyogtak a csillagok, feljött a hold is, nagy árnyékot vetettek a fák s ezt a félhomályt egyszerre tündérséges fény világította meg.

A vendégek letelepedtek a terített asztalok mellé. Legfelül nagyapó és nanyó, nagyapó mellett egy úri asszony, nanyó mellett egy úr. Így váltakozva ültek urak és egyszerű székek.

Mi gyermekek egy külön hosszú asztalnál ültünk (voltunk harminczan) s a nagy vendégeknek is, meg nekünk is, nagyapóék felserdült leányunokái szolgáltak tel.

A cigányok húzták a szebbnél-szebb nótákat, de mindegyre megakadt a muzsika, mintha elvágta volna a húrokat. Pedig nem vágta el senki, csak valamelyik bácsi állott fel s mondott köszöntőt az öregekre. Egyszerre csak minden szem nagyapóék felé fordult. Nagyapó fölállott s mondá a következőket:

»Minden rendbéli jó emberek, kik eljöttetek megtisztelni minket, szegény öregeket, áldjon meg az Isten.«

Aztán egy kicsit megállott s nanyó felé fordulván, így folytatá szavait:

»Legyen áldott Istennek szent neve, megsegélt engem minden igyekezetemben. Az ő kegyelme rendelte nekem ezt a derék asszonyt, a ki megosztá minden bánatomat, s minden örömemet. Véres verejtékem hullatásának ha van látszatja, neki köszönhetem: a mit én behoztam a nagy kapun, nem hordta ki apránként a kis kapun. Mert jegyeztétek meg jól, lelkem gyermekeim, hogy a szántóvető ember nem hordhat be a szekéren annyi gabonát a nagy kapu alatt, hogy egy asszony zsákocskákban ki nem hordhatná a kis kapun. Éltesse az Isten, feleség, éltesse sokáig! Én magamnak nem kívánok már többet a jó Istentől, csak annyit, hogy, ha majd eljő értem a halál angyala, a te kezed fogja be az én szememet...«

Ennél többet nem mondott a nagyapó, de minek is mondott volna. Mind sírtunk. Sírtak az urak is.

Egy kevés idő múlva az édes apa emelt poharat. Halovány volt az arcza, látszott, hogy mélyen meg van indulva. Halkan, alig hallhatóan kezdett a beszédbe, a hangja reszketett. Az édes apa emlékezetéből leírta nekem a beszédet, én beleírom a naplómba.

Köszönetet mondván a vendégeknek s különösen az úri rendnek, hogy eljöttek az ő öreg szüleinek az aranylakodalmára, így folytatá a beszédet:

»És most te hozzád szólok, Bandi, te hozzád, ki legidősebb vagy gyermekeim között s a kiről feltehetem, hogy mondandó szavaimat szívedbe és elmédbe vésed. Im, látod, édes fiam mily nagy tisztelettel és szeretettel veszik körül a te nagyszüleidet minden rendü és rangu emberek. Öreg, csaknem tehetetlen emberek, nagyapó is, nanyó is, nem várhat tőlük senki semmi segedelmet már, s lásd, mégis a szeretet koszorút fon hófehér fejükre. Nézd ezeket az egyszerű öreg embereket, a kik nehéz munkában töltöttek el egy hosszú életet; a kik véres verejtékkel áztatták a földet, éjjel nappá tettek, sanyarogtak, nélkülöztek, csakhogy a ti apátok végigjárhassa az iskolákat.

Ugyan mi hasznuk van ezeknek a szegény öregeknek abban, hogy engem úrrá neveltek! Messze földre vetett a sors a szülei háztól, alig látnak egyszer egy esztendőben, nem lehetek mellettük öregségükben, nem lehetek gyámoluk, segítőjük öreg napjaikban. Ha nem volna több gyermekük rajtam kívül, nem lenne egy gyöngéd gyermeki kéz, mely, ha majd eljön érettük a halál angyala, bezárja szempilláikat! És mégis neveltettek, tanítottak! Ez mérhetetlen áldozat volt tőlük, fiam! Ha én téged és testvéreidet a kor követelése szerint

tudlak neveltetni, ne nekem köszönd első sorban, hanem nagyapónak. Tiszteld és szeresd ezeket az áldott jó öregeket, fiam! Ne szégyeld, hogy a te nagyapád egyszerű szántóvető ember, sőt légy büszke rá!

Látom, nagy szívbeli örömmel látom, hogy szereted a te öreg szüleidet gyermeki szíved tisztaságával. Maradjon meg, növekedjék szívedben ez a szeretet, fiam! És ne csak akkor jőjj ez ősi hajlékba, mikor szüleid hoznak s ne csak most, mikor a falusi élet nagy szabadsága is hűz ide, de gyere el, ha majd felserdültél; gyere el, ha férfikorba jutottál. S ha majd magához szólítja az Úr nagyapót és nanyót: zarándokoljatok el mind nagyapóék sírjához, öntözzétek könnyeitekkel azt a két sírhalmot, mely nagyapó és nanyó fölé borúl! Könnyet és virágot e sírhalmokra! Úgy áldjon meg az Isten, a mily híven megőrzitek nagyapó és nanyó emlékezetét.«

Mikor édes apa bevégezte beszédét, a vendégek mind felállottak az asztaltól, mindenki nagyapóékhoz igyekezett, s mondtak jó kívánságokat, hogy csak minél később kelljen az unokáknak a temetőbe zarándokolni. Oda szaladtunk mink is mind az unokák, a vendégyerekek, ki a hol érte, csókolta nagyapót s nanyót.

- Isten éltesse a nagyapóékat! - kiáltottam én könnyes szemmel, s utánam kiáltották mind a gyerekek.

A templom tornyában éppen e pillanatban kondult meg az esti harangszó. Egyszerre csönd lett: nagyapó és nanyó összekulcsolták a kezüket s halkán imádkoztak.

Áldást kértek a jó Istentől a gyermekekre, unokákra és dédunokákra...

Én is imára kulcsoltam a kezemet s elrebegtem:

- Édes jó Istenem, tartsd meg sokáig a drága jó nagyapót s nanyót. Ámen.

Az özvegyasszony búzája.

Megkezdődött az aratás: a búzahatárt megszállották az aratók, akárcsak a katonák a harcmezőt. Hanem mily nagy különbség a katona és az arató fegyvere közt! A magyar Alföldön láttam már az aratást, ott kaszával vágják a búzát, nagyapóéknál egy kis görbe jószággal. Sarló a neve. A módosabb gazdák húsz-harmincz aratóval állanak ki a búzaföldre, szaporán gyűlnek a kévék, melyeket aztán kalongyákba raknak. Egy-egy kalongyába 17-27 kévét raknak s messziről azt hinnéd, hogy kicsi kunyhócskákkal népesült meg a határ.

Hej, de szeretünk volna mi is az aratók közé állani s aratni a búzát. Kértük is nagyapót: csináltasson kicsi sarlót nekünk, de nagyapó azt mondta:

- A sarló még nem nektek való, elvágjátok a kezeteiket.

Az apa is nyolcz éves korában sarlóval vágta meg a kis ujját. Még most is látszik a forradás helye.

No, elég nagy öröm volt nekünk az is, ha láthattuk az aratást. A meddig a szemünk ellátott, nemcsak a mi falunk határára, de messze, az egész vidéken arattak. A faluban csak a kis gyerekek maradtak, meg a gazdasszonyok, a kik az aratóknak ebédet, vacsorát főznek. Nagyapónak sem volt otthon maradása, jött velünk. De elébb megfogadta nanyónak, hogy sem kévét nem köt, sem kalongyát nem rak, mert nehéz már neki a hajlás, csak mesél az aratóknak, a kik mindjárt jobb kedvvel dolgoznak.

Hiszen, az igaz, hogy az egész határon nem volt az aratóknak olyan jó kedve, mint a nagyapó búzaföldjén. Egymás után beszélte el a tréfás történeteket, közbe-közbe meg biztatta a legényeket, leányokat: énekeljete, fiaim, énekeljete. De víg nótát, mert a ki szomorú nótát énekel, annak a keze is lassan jár.

No lám, ki hinné ezt? Pedig úgy van valóban. A munkás ember keze gyorsabban jár, a mint víg nótát énekel. Mintha csak a hangja gyorsaságát követné a keze is. A minthogy ez így is van és nem másként.

Az édes apa is kijött a határra, aztán Juliskát és engem magával vitt, hogy járjuk be az egész búzahatárt. Azt mondta:

- Oly rég nem jártam erre. Pedig minden bokor, minden patak, minden dombocska kedves ismerősöm. Oly jól esik a szívemnek, ha újra láthatom!

Keskeny ösvényeken meg mezei utakon kalandoztunk erre, arra, néhol búzaföldön vitt át az ösvény s oly kedves volt, mikor fejünket ellepte a búzatenger, csak az apáé látszott ki. Aztán megint kibukkantunk, meg újra belevesztünk egy-egy búzaföldbe; a kalászkok meg-megcziró-gatták az arcunkat, itt-ott fürj-madár rebbent föl ijedten, közbe-közbe aratók dalát hozta felénk a szellő a szomszéd határról. Édes illat áradott szét a mezőn, s fejünk felett zengő pacsirták dicsérték az Istent, a ki gazdag természettel áldotta meg a földet.

Egyszerre csak a nevemen szólított valaki.

- Bandi! Bandi!

- Ez az Árpád hangja, - mondtam én.

Ihol néhány lépésre aratnak Árpádék.

- Árpád! Árpád!

Szaladtunk hozzá.

- Hát te már aratsz?

- Nem, csak kévét gyűjtök. Tizenhét kévét összehordok egy csomóba, aztán a szolgánk kalongyába rakja. De már a jövő nyáron nekem is lesz sarlóm.

Ragyogott a szeme az örömtől, a mikor ezt mondotta.

- Hallod, édes apa, Árpádnak lesz sarlója a jövő nyáron.

- No, akkor én is csináltatok neked. Látom, - mondá mosolyogva az édes apa, - hogy te is el akarod vágni a kis ujjadat, mint én.

- Ó, - jegyezte meg Árpád - a nélkül meg sem lehet tanulni az aratást.

Közben oda jött az Árpád édes anyja is s az én kérésemre megengedte, hogy velünk tartson Árpád.

- Ó, jó szívvel, - mondotta a néni - úgy is többet dolgozott már, mint egy rossz napszámos.

Mondhatom, valahányszor Árpáddal lehetek, a rendesnél sokkal vidámabb vagyok. Onnét van bizonyosan, mert még fiú így nem vonzódott én hozzám, mint ő.

Egymás nyakát átkarolva követtük édes apát és Juliskát, kik előre mentek. Egyszer csak az édes apa megállott. Megállottunk mi is. Az ösvény mellett egy keskeny búzaföld húzódtott el s abban egy szegény asszony egyedül aratott. Épen akkor kötött egy kévét, aztán fölnézett az égre, honnét tikkasztó forrósággal sütött le Isten áldott napja s felsóhajtott: ó, édes jó Istenem!

Az édes apa köszöntötte:

- Adjon Isten jó napot, Kovácsné asszony.

- Adjon az Isten, nagyságos úr. Ó Istenem, hát megismert?

Felelte az édes apám:

- Hát hogyne ismertem volna meg. Gyermekkorunkban sokat játszottunk együtt, ismertem, mint leányt is. Azt is tudom, hogy Kovács Bálinthoz ment férjhez. Hol van Bálint, hogy így egyedül arat?

- Ó lelke nagyságos uram, - s keserves sírásra fakadt az asszony - szegény jó uram már három esztendeje meghalt!

- Úgy... Szegény asszony!

- Egy kicsi fiacskám van, ott ül ni a kévék árnyékában. Semmi segedelmem a világon. Ez a kicsi búzám van s erre sincs segítségem. Mindenki a gazdagabb emberekhez megy dolgozni s én csak akkor kapnék segédelmet, mikor mások learatták a magukét. Jaj, de addig eléri ez a kicsi búzám is, kipereg a szeme. Gondoltam, neki fogok egyedül, majd megsegít a jó Isten.

- Bízzék a jó Istenben, Kovácsné asszony, meg is segíti. Isten az emberek legjobb segítsége. Lássá, megáldotta most is: milyen szép búzája van! Az egész határon nem láttam szebbet.

- Szép, hála Istennek!

- Igazán, mondta édes apa - kedvem kerekedett az aratásra. Kovácsné! Adja ide egy kicsit a sarlóját. Megpróbálom, tudok-e még aratni. Vágok egy pár kévét, hátha Isten áldása lesz a munkámon.

- Ó, nagyságos uram! Mit gondol! Nem való már a nagyságos úr kezébe a sarló.

- Adja ide!

- Adja oda, néni, - kértük mi is.

Szerettük volna látni, hogy tud-e még aratni az édes apa.

Kovácsné egy kicsit még húzódozott, szégyenkezett, de mégis csak átadta a sarlót édes apának. Az édes apa szépen lehajolt, vágott egy csomót, melyben lehetett vagy tizenkét szál, azt egyformán kétfelé választotta, aztán a fejüknél fogva egy ügyes csavarintással össze kötötte: megvolt a kéve-kötél. Erre kell rakni a »markot«. (Maroknak neveznek az aratók annyi búzaszálat, mennyit egy fél marokkal összefoghatnak aratás közben.)

Kovácsné összecsapta a kezét csodálkozásában. Az édes apa oly ügyesen aratott, mintha gyermekkorától a mai napig minden nyáron aratott volna. De még egyéb is történt. Egyszerre csak a falu népe, a kik csak kint voltak a búzahatárban, mind félbe hagyták az aratást s felénk néztek nagy csodálkozással. Hallottam is, a mint egy asszony fölkiáltott:

- Nézzenek oda! A pesti úr arat.

Hanem, a mi ezután történt, azt csakugyan nem felejttem el, ha száz esztendeig élek is. Erről a búzaföldről is, meg arról is odasompolygott egy-egy arató, köszöntek illedelmesen, egy kicsit nézték az édes apa aratását, aztán bele állottak az özvegyasszony búzájába. Kezdem számolni, hány arató van itt. Voltak már tizenketten! Úgy arattak, olyan lelkesen vágták az özvegyasszony búzáját, hogy a magukét így nem, bizonyosan nem.

Mikor aztán legjavában arattak a derék emberek, az édes apa visszaadta a sarlót az özvegyasszonynak.

- No, Kovácsné, én többet nem aratok. Nálam nélkül is learatják ezek a becsületes atyafiak, egy óra sem telik belé.

Az özvegyasszony hirtelen elkapta az édes apa kezét s mielőtt megakadályozhatta volna, megcsókolta.

- Áldja meg a jó Isten! Igazán áldás van a keze munkáján!

... Pedig az édes apa csak két kévét aratott.

A boczikák.

Reszket a toll a kezemben: szomorú történetet kell beleírnom könyvecskémbe. Egy hete, hogy nem fog sem a játék, sem az írás. A kedves Gábor bácsinál, a ki olyan jó hozzánk, akár az édes apánk; a ki elvitt mindenüvé minket, erdőre, mezőre: nagy szerencsétlenség történt.

Még ma sem tudják, hogy s miként, elég az, hogy alkonyatkor, a mikor éppen a cséplést abba hagyták, hirtelen láng csapott ki a szalmakazalból. Az édes apával én éppen ott voltam akkor Gábor bácsinál: egész délután a cséplést néztem, hallgattam a gép bűgását, néztem nagy gyönyörűséggel, mint hányják bele abba a nagy szörnyetegbe a kévéket s mint pereg le alúl a piros búzaszem. Nagyapó is folyton ott tipegett-topogott, arcza ragyogott az örömtől s egyre mondogatta; hála Istennek, szép búzád van, fiam!

- Jó eresztős is, édes apám, - mondotta Gábor bácsi.

- Egy kicsit gyér volt a vetés, - jegyezte meg nagyapó, - de pótolják a kalászkok. Rég láttam ekkora búzafejeket.

Nagyapóval és édes apával éppen indulóban voltunk haza, mikor János, a kis gazda, elkiáltja magát:

- Ég a kazal!

De már ekkor egy lángtenger volt az egész kazal, a szikrák vastag csomókban pattogtak, kavarogtak az ég felé.

- Talpra, ember! - kiáltott Gábor bácsi. - Hamar! Hamar! Vízet!

A hány férfi s asszony volt az udvaron, mind szaladott az égő kazalhoz. Az egyik része hosszú vaskampókkal húzta szét a kazalt, verte a tüzet, a másik része mindenféle edényekben hordotta a vizet s öntötte a kazalra. Közben összesereglettek a falubeli tűzoltók is (mert azok is vannak itt), bevágtattak a szekerekkel, melyen egy nagy hordó mindig tele van vízzel s a fecskendőt neki irányozták a tűznek.

- Az istállót! Az istállót! Védjétek az istállót!

A kazaltól húsz-harmincz lépésnyire volt az istálló s látszott már, hogy szinte forr a rettenetes hőségtől, egy pillanat s lángot vet az is. Közben megkondult a harang. Olyan rémes volt a kongása. A férfiak ordítva, az asszonyok, a gyermekek jajveszékelve szaladtak az udvarra. Sokan csak a kezüket tördelték, segíteni nem tudtak a félelem miatt.

- Ide a vizet, ide! Hamar, ember, hamar!

- Vezessétek ki a lovakat!

- A teheneket!

- A borjakat!

Jaj, édes Istenem, erre az utolsó szóra megnyilallott a szívem. A nagy ijedségben nem is jutott eszembe, hogy az istállóban van az a hat boczika is, a melyet Gábor bácsi tréfásan nekünk adott, a hat pesti unokának.

Azt mondta egyszer: No gyerekek, ha elfogy az apátok pénze s nem tud másként haza vinni Budapestre, ezt a hat boczikát befogatom egy kicsi szekerecskébe, (éppen jó lesz, a mit a Benkő bácsi adott) s szépen haza utaztok.

A kisebb testvéreim egész komolyan vették a Gábor bácsi beszédét s el is osztották egymás közt a boczikákat. Nem vesztek össze rajtuk: mindeniknek jutott egy-egy.

Én már nem emlékszem, hogy mi történt, de azt mondják, nagyot sikoltottam: - A boczikák, a boczikák!

Mire édes apám észre vett volna, neki szaladtam az istállónak. Akkor már tüzet fogott az istálló födele is. A szél áthajigálta a tüzes szalmacsomókat az istálló födelére. Bár a tűzoltók folyton folyvást az istállót fecskendezték, egyszerre végig röppent a láng a födél tetején, mint egy égő vörös kakas. (Úgy is mondják itt, ha egy ház vagy istálló kigyúl: földobták rá a »vörös kakas«-t.)

Az édes apa akkor vette észre, hogy eltűntem mellőle, mikor neki szaladtam az istálló ajtajának. Réműlt kiáltással szaladt utánam: Bandi! Bandi! Megállj!

De e pillanatban már meg is ragadott valaki.

- Mit akarsz? Gyere, ha az életed kedves!

Árpád volt, a ki megragadott. Nem is tudtam, hogy itt van. Pedig egy sajtár volt a kezében s ő is hordta a vizet, itt volt az elsők közt, Benkő bácsival együtt.

- Ó, Árpád! Odaégnék a boczikák! Hát nem lehet kiszabadítani? - kérdeztem én sírva.

- Dehogyan, dehogyan! Csak jere.

Akkor már ott volt az édes apa is.

- Mit tettél! Így megijeszteni engem! Jer haza, mi úgy sem tudunk segíteni s az édes anya otthon a többi gyermekkel, ki tudja mint féli!

- Ó, édes apám, csak a boczikákat mentsék ki elébb.

E pillanatban Benkő bácsi hatalmas hangja végig zúgott az udvaron:

- Utánam, emberek! Be az istállóba!

Az istálló már felülről megtelt füsttel. A fölrántott ajtón át látni lehetett, hogy a szegény boczikák elnyúltak a hidláson. Még csak a lovak, ökrök és tehének állottak a lábukon. Messze elhallatszott szívzaggató böngésük. A lovak ágaskodtak, rúgtak, nyerítettek, csak a boczikáknak nem lehetett a hangjukat hallani.

- Ne félj, - biztatott az édes apa - csak elszédültek, majd magukhoz térnek a szabad levegőn.

Benkő bácsi kezében egy fejszével, berohant az istállóba, utána vagy négy bátor legény, mind fejszével. Hallottam, a mint nagyokat koppan a jászol.

- Mit csinálnak? - kérdeztem.

- Jászolhoz vannak kötve a szegény állatok, a kötelet vágják el. Nincs idő rá, hogy eloldják, - mondta az apa.

A nagyapó szorongva járt fel s alá.

- Istenem, Istenem, csak rájuk ne szakadjon a padlás! Ó, ó, ha fiatal ember volnék! Nem tudok segíteni!

Abban a pillanatban kilépett egy ló, támolyogva, utána egy másik. Jött a harmadik, a negyedik. A lovak után az ökrök, a tehének.

Némelyiket erővel kellett kihúzni, megijedtek a szörnyű világosságtól, nem akartak kijönni.

Aztán kihúzták a boczikákat is.

- Élnek! Élnek! - kiáltott az édes apa. - Látod? Még rúg is a Csákó!

- Csákó! Csákó! - kiáltottam én. - Itt van a gazdád!

Neki estünk mind, a kik hozzájuk fértünk, én is, Árpád is, az édes apa is, de még nagyapó is: mostuk vízzel, dörzsöltük szalmacsutakkal a testüket. Jaj Istenem, de nagy öröm volt, mikor a Csákó elbődült: bu-ú! Utána a Vitéz: bu-ú! A Vidám, a Betyár, a Daru és a legkisebb: az Aranyvirág, a Miczike boczikája, mind: bu-ú, bu-ú! No, nem bú volt biz' ez, hanem öröm. Lassanként talpra állottak a boczikák s a lovakkal, az ökrökkel, a tehenekkel együtt felhajtottuk nagyapóékhoz. Ott lesznek szálláson, míg Gábor bácsi a csűrét felépíti.

Ó, hála legyen neked, jó Istenem, hogy nem hagytad elpusztulni a boczikákat. S a többieket sem. Csak most már Gábor bácsinak új istállót kell építeni. Szerencsére, biztosítva volt a szalma is, az istálló is, nem lesz hát nagy a kára. A jó Isten majd megsegíti, felépül lassanként az istálló is.

Az bizonyos, hogy ha itt leszünk még akkor, a mit lehet, segítek én is az építésnél.

A Rika-erdőben.

Ismét egy hét mult el a nélkül, hogy tollat is foghattam volna kezembe. Mult vasárnap az édes apát meglátogatta egy régi jó barátja, Gyarmathy Dezső bácsi, a kivel együtt tanultak a székelly-udvarhelyi gimnáziumban. Dezső bácsi két hintóval jött s az volt az első szava apához:

- Tudod, miért jöttem két hintóval? Viszlek Szent-Pálra egész családdal együtt. Ó, ne félj, jól mulatnak nálam a gyerekeid. A mint tudod, nem vagyok ugyan családos ember, de nálam nyaralnak a testvéreim gyermekei. Vannak vagy hatan.

- Pompás, kedves dolog, - mondotta édes apa. - Legalább a vidékkel megismerkednek a nagyobb gyerekeim. Nos, Bandi, - kérdezte tőlem - van-e kedved Szent-Pálra jönni?

- Ó, hogyne volna, mondtam én, s csakugyan örültem ennek a kis utazásnak, ámbár másfelől sajnáltam itt hagyni, ha egy pár napra is, nagyapót, nanyót és - Árpádot.

Szent-Pál a nagyapóék falujától három-négy órányi távolságra esik s az út odáig hegy, völgy és erdő. Egy nagy és híres erdőn vitt keresztül az út: a *Rika-erdőn*. Az édes apa már mesélt nekem erről az erdőről, melyben Atillának, az »Isten ostorának« palotája volt s a nagy hadakozások után ide szeretett megvonulni pihenőre első feleségével, Rékával s fiaival, Aladárral és Csabával. Azt is hallottam volt már, hogy az erdő közt elfolyó *Rika-patak* partján van egy rengeteg nagy kő s a monda szerint ez alatt fekszik Réka királyné hármaskoporsóban.

Hegyre föl, völgybe le vitt az út folyton, a Rika-erdőn keresztül s alig hogy beértünk az erdőbe, balra a patak partján megpillantottuk a nagy, mohos követ.

- Ugy-e, édes apa, itt a Réka királyné sirja?

- Eltaláltad, fiam. De éppen most hallottam egy mondát, mely másként adja elé Réka halálát, a mint az a könyvekben meg van írva.

Az édes apa kérésünkre elmondta ezt a történetet és én belejegyzem könyvembe. Egyszer Réka királyné négy tüzes csikót fogatott aranyos, bársonyos hintájába s úgy indult Udvarhely felé. Repülve-repültek a csikók, a kocsis alig tudta tartani a gyeplőt, száguldottak árkon-bokron keresztül. No, ez még nem lett volna baj, de egyszerre csak egy megvadult bika törtetett elő a sűrű erdőből s egyenesen a csikóknak szaladt, szörnyű bömböléssel. A csikók megijedtek s most már veszettül nyargaltak úttalan utakon, mígnem egyszer felfordult a hintó s Réka királyné holtan terült el a patak köves partján. A megvadult bika tovább szaladt s meg sem állott Bikafalváig, mely innét hat órányira van, Udvarhely városa mellett. Azóta hívják ezt a falut Bikafalvának, itt esett össze a megvadult állat, itt lehelte ki páráját. A szegény Réka királyné holttestét föl vitték a palotába. Hej, nagy búbánat nehezedett a világhódító Atilla szívére. Sírva borult Réka holttestére. Aztán jöttek a fiai s hangos sírásuk felhatott a magas egekig. És jöttek a hunok mindenfelől, siratták a jó királynét. Gyászba borult a nagy hun birodalom. Aztán hármaskoporsóba fektették a holttestet. Arany volt a belső, ezüst a középső, vas a külső. És vitte hat rabszolga a koporsót éjnek éjszakáján a Rika-patak partjára, ottan sírt ástak, a hármaskoporsót beleeresztették, szépen elföldelték s hogy ne tudják a népek, hová temették a királynét, mind a hat rabszolgának a kardjába kellett ereszkedni. Akkor Atilla a palota mellől egy rengeteg nagy követ hengerített le a Rika-patak partjára, éppen a sír mellé. Ez a kő itt van azóta. Ezer esztendejénél több ideje, hogy járnak-kelnek mellette az emberek, úgy beszélnek réges-rég idők óta, hogy a kő alatt nyugszik Réka királyné, de senki még a nyugodalmát meg nem háborította. - Gyermekek, emeljétek kalapot e sír előtt!

Megindult szívvel emeltem kalapot. Akár úgy volt, akár nem, a mint a szájhagyomány beszéli, bizonyos, hogy e földet, a melyen most járunk, a dicső hunok vére áztatta. Szent ez a föld, szent!

Egy kevés ideig mind hallgattunk, Juliska szólalt meg először:

- Ó, édes apuska, mesélj még valamit.

- Na, mondta édes apa, sokat tudnék én erről az erdőről mesélni nektek. Azaz, hogy nem *mesélni*. Hej, gyerekek, hiszitek-e, hányszor jártam én át ezen az erdőn! Tíz esztendőn keresztül minden esztendőben ötször ki Udvarhely felé, ötször vissza a falumba vakációra. De nem mindig kocsin ám! Sokszor gyalog. Felkerekedtünk tizen-húszan nagy és kis diákok Udvarhelyen, ha vakációra eresztettek s úgy indultunk haza szülőfalunkba gyalog, egy somfa-bottal a kezünkben. Na meg egy kis tarisznyácska lógott a nyakunkban. Egy kis kenyér, egy kis szalonna meg túró volt a tarisznyácskában, jó kedv a szívünkben, nóta az ajkunkon, nem éreztünk fáradtságot, versenyt daloltunk az erdőben a dalos madarakkal. Nem amolyan rövid kirándulás volt ez, hanem egy jó hosszú napig tartó utazás. Néha bizony még a talpunk is feltört, de bántuk is mi, elfeledtük otthon, mikor megölelt, megcsókolt az édes anyánk! Ti, kik a nagy városban tanultok, a szülei háztól jártok iskolába, nem is tudjátok, mennyi nélkülözéssel tanul a szegény falusi ember fia, távol a szülei hajléktól! Hanem ez a nélkülözés, a sok sanyarúság nem vette el a mi kedvünket. Csak az edzi meg igazán a jellemet! »Teher alatt nő a pálma!«

- Beszélj, apa, beszélj!

- Ó most már egy tréfás dolgot mondok el.

- Mondjad, apa, mondjad.

- Hát az egyszeri diákocská, a ki a második-harmadik latin iskolába járhatott, éppen ment hazafelé. Egy kicsit elfáradott szegény s nagy fohászkodással vágott neki a Rikának. A mint elindul, utóléri egy Henter nevű úri ember s felülteti a hintájára. Mikor aztán keresztül értek a Rikán, a diák leszállott, mert az útja másfelé tért. Megköszönte szépen az úrnak, hogy fölvette a kocsijára.

- Ohó, - mondotta Henter uram, - hisz te már tanulsz diákul, hadd lám, meg tudnád-e diákul köszönni, hogy áthoztalak?

A fiú egy kevés ideig gondolkozott, összeszedte magát, s mondá:

- Ago graciosz tibi Henteriász, hogy átalvitted meász portákász in Rikász!

Hanem tudok én ennél még mást is. Ez velünk történt, a falumbeli diákokkal. Itt, éppen ebben az erdőben, ahol azon a tisztáson ni, kifogtuk a lovakat, hadd legelésszenek egy kicsit. Forró meleg júniusi nap volt, leheveredtünk a bokrok árnyékába, elészedtük a hazulról hozott elemózsiát. Volt kakastejjel s varjúvajjal sült székely pogácsa, csirkesült, kürtös kalács s minden. Egyszerre csak mit gondol, mit nem az egyik ló, ucczu, megfutamodik s vágat haza felé, a hogy csak birt. Hej, utána mi, kiabáltunk: hóha, hó, nye, zab, nye! Kiabálhattunk, nem állt meg az, hanem még sebesebben futott. Egy jó órahosszat kergettük, akkor aztán letért az útról, beveszett a sűrűségbe. Ló nélkül kellett visszatérnünk. Alig tudtunk állani a lábunkon, csurgott rólunk a verejték. Na, most mit csináljunk? Egy lóval menjünk be a városba? Az nagyon idétlen, mikor a rúd két lónak való. Azt mondta a legény, a ki velünk volt: Ő ugyan nem szégyenkezik az egész úton.

- Hát akkor menj vissza, mondta köztünk a legidősebb diák, mi meg szedjük a czók-mókunkat a hátunkra s menjünk. Akár kocsin, akár gyalog, nekünk estére a kollégiumban kell lennünk.

A legény nem is mondatta ezt kétszer magának: befogta az egy lovat s mi leszedtük czók-mókunkat, folytattuk utunkat Udvarhely felé, a legény haza felé.

- Megtalálta a lovat? - kérdezte Gyuszika.

- Meg ám, otthon az istállóban! Szépen haza ment magától. Hanem ez csakugyan keserves utazás volt, gyerekek. De az Isten nem hagyott el. Jöttek a háromszéki diákok, négy szekéren egymás után. Ezeknek két napi járó utat kellett megtenniük Udvarhelyig, mert hát akkor még nem volt gimnázium Sepsi-Szent-Györgyön. Nem tudták, mit gondoljanak, mikor minket utolértek.

- Hát ti az »apostolok szekerén« mentek Udvarhelyre? Mi történt veletek, fiúk? - kérdezte Lisznyai Tamás, egy öreg diák.

Elmondtuk szomorú-víg esetünket.

- De már azt nem engedjük, fiúk, hogy még *arra felé* is gyalog menjetek. Jertek, üljetek fel!

Mi hatan voltunk, ők meg a négy szekéren ültek harminczketten. Minden szekéren nyolcz diák, nagy és kicsi vegyest. Már így is, csak hogy nem egymás ölében szorongtak. De hát, gyerekek, *sok jó ember elfér kicsi helyen*. Két szekérré kettő-kettő, kettőre meg egy-egy. A kisebbek kettesével, hármásával kuczorogtak a hátsó saroglyában. Hanem azért oda se neki. Nótára gyujtottunk, ki nem fogytunk Udvarhelyig a vígnál-vígabb nótákból.

Ó, de szép, aranyos élet volt ez, édes fiaim!

A hunok sirja fölött.

A Rika-erdőtől már csak egy órányira van Szent-Pál. Magas hegyek közé ékelve, keskeny völgy ölében fekszik e kis székely falu, melynek vörös cserepes fedelű házai messziről mosolyognak az utazóra. A Dezső bácsi háza a falun kívül áll, egy régi kastély ez, mely négyszáz esztendővel ezelőtt épült s melyben hajdan a Kornissok laktak. Nem messze tőle csak romladéka van egy másik kastélynak, mely szintén a Korniss-családé volt. Ebben lakott Korniss Ilona, kiről - mint édes apa mondta - regény is van írva. A kastélyban vagy tíz szoba: elfértünk hát kényelmesen, pedig csak gyerek volt vagy tizenkettő: mi hatan, a többi mind a Dezső bácsi öcscsei, hugai, Budapestről meg Udvarhelyről. No, ezeken a budapesti gyerekeken nem látszott meg, hogy budapestiek: piros pozsgás volt az arcuk, csupa élet, elevenség. Mindjárt jó barátságot kötöttünk, mintha mindig együtt lettünk volna, s alig pihentünk meg, sorban lovagoltunk a Muczin, a kastély előtt elterülő kerek udvarban. Aztán lementünk a kertbe - fürödni. Nem folyóvízben, hanem valóságos uszóházban, melynek sós vize van. Mert ezen a vidéken szere-száma nincs a sós forrásoknak. Jó darab helyeken a föld mintha be volna hintve apró sóval: olyan fehér. Réges-régen, még a rómaiak idejében, sóbányák lehettek itt s a szántóvető ember ekevasa még ma is kidob egy-egy darab sót. Bizonyos, hogy a föld gyomra itt tele van sóval, de hiába van tele, nem szabad kiásni. Úgy látszik, tartogatják a késő századokra, mikor itt is, ott is a bányákban fogyni kezd a só.

De mindennél nevezetesebb az a kis erdőcske, mely a szent-páli hegy oldalán húzódik el. Nem is annyira erdő ez, mint liget. Csenevész, szomorkodó nyírfák, boróka-bokrok, ez az egész. Ide vitt ki Dezső bácsi minket szalonnát sütni. Azt, szalonnát sütni a szabadban, égő tűz parázsa fölött. Azt mondta Dezső bácsi: nincs annál pompásabb, izletesebb valami, mint a szabad tűz felett, fanyárson pirított szalonna. Persze úgy, ha a szalonnasütés előtt nagyot gyalogolunk.

Ó, Istenem, ez igazán pompás egy dolog volt. A hányan voltunk gyerekek, száraz gallyakat hordtunk össze, aztán Dezső bácsi alája gyújtott s egy szempillantás mulva már lobogó lánggal égett a gallyakból magasra rakott máglya. Lassanként a vastagabb ágakból jó csomó szén égett, egy hosszú ággal azt szétkapartuk, most már lehetett sütni a szalonnát. A jó Dezső bácsi e közben kilencz nyársat faragott, mert annyian voltunk éppen akkora gyerekek, a kiket a tűz köré eresztettek. Mondhatom, pompás kép volt, a mint kilenczen a tűz köré ültünk, egyik kezünkben egy jó darab kenyér, a másikban a nyárs, melynek a hegyébe volt szúrva egy szelet szalonna. Olyan szépen pirultak a szalonnák a pislákoló parázs felett s mi közbe-közbe hozzá csaptuk a szalonnát a kenyérhez, hogy a zsírja mind a szénre ne csepegjen.

Az édes anyáék, a néniék kiürítették a kosarakat, melyek tele voltak mindenféle hideg sülttel, sonkával, kalácscsal, s mind azt mondták: ilyen jól még nem esett az uzsonna. Dezső bácsi és édes apa borozgattak, s beszélgettek a régi jó diákéletről.

Mikor az uzsonnának vége volt, az édes apa hirtelen fölkel s a ritka bokrok közt a hegytetőre mutatott.

- Utánam, gyerekek! Ki a tetőre!

Mentünk mind, nagyok és kicsinyek. A hegytetőre érven, felénk fordult az édes apa s kérdé:

- Mit gondoltok, gyerekek, hol vagyunk most?

S még feleletet sem várt, folytatá:

- A hunok sírja felett. Látjátok, ez a kerek, a szélén kövekkel körül rakott halom nem a természet műve, emberi kéz rakta ezt a halmot, ennek előtte ezer négyszáz esztendővel. Hun ősök porai nyugosznak a halom alatt. Hunok, kik Atillának vezérlete alatt meghódították az

egész világot, de, hajh, a mint a világhódító Atila lehunyta a szemét, két táborba szakadtak, mert az ármányos Detre egymás ellen uszította Atila két fiát: Aladárt és Csabát. A testvérharcnak gyászos vége lett. Csaba, bár nem lett volna szabad nyúlni az Isten kardjához, melyet a hunok külön ládában, erős zár alatt őriztek, mikor látta, hogy nem győzhet másként, elővette az Isten kardját s megölte vele testvérét, Aladárt. Ám a testvér vére elvette a kard varázserejét. Csabának néhány ezernyi vitézével menekülni kellett a földről, melyet apja szerzett. Visszament Szittyországba, az ősi hazába, de itt hagyott két ezer hűt, hogy itt székeljenek addig, a míg a magyar testvérekkel vissza jön. Hej, szegény itt maradt székelyek! A hány nép volt e földön akkor, mind ellenük támadott. De Csaba háromszor visszatért az utjából s szétverte a feltámadott népeket. Aztán telt, múlt az idő, a székelyeket sokáig nem bántották, de Csaba nem tért vissza. Hiába biztatta otthon a magyar testvéreket: jertek, jertek, az én apám földjére, nincs szebb annál kerek e világon, - azt mondták a bölcsék: addig nem megyünk, míg Isten nem jelenti meg nekünk: menjünk-e vagy nem.

Meghalt Csaba, de mikor újra feltámadtak a népek a székelyek ellen, eljött újra az ő vitézeivel. Lejöttek az égből s az ellenséget szétverték negyedszer is. Aztán újra felszállottak az égbe, s a merre elszárgultak, paripáik lába nyomán ragyogó fehér út verődött, a mely soha el nem enyészik, megmarad örökkön örökké: *a hadak útja ez.*

Négyszáz esztendeig élt már itt a maroknyi székely, ezen a földön, gyermekek, mikor jöttek a magyar testvérek, elfoglalni Atila örökét: ősi jogon, ha lehet; karddal, ha másként nem lehet. Elfoglalták karddal. Magyar és székely egymás keblére borult, mint igazi testvérek, a kik egymástól rég elszakadtak s im, most újra összetalálkoznak.

Ezer esztendeje, hogy itt él magyar és székely: édes testvérek, egy anyának a gyermekei. Nincs e hazában egy talpalatnyi föld, melyet magyar vér nem áztatott. Megvédték a földet töröktől, tatártól, némettől. E földnek minden rögje szent, gyermekek, mert őseink vére termékenyítette meg. A költő mondja:

A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely,
Áldjon vagy verjen sors keze:
Itt élned, halnod kell.

Itt, itt, ezen a földön. Számunkra e hazán kívül nincs más haza. Ezért a hazáért, ezért a földért dolgozni s ha kell, vért ontani ki ne volna kész!

- Mind, mind! - kiáltottuk mi lelkesülten, fiúk és leányok.

Az édes apa folytatta:

- Ne feledjétek, gyerekek, hogy rég elporladt ősök sírja felett álltok. Honfoglaló ősök sírja felett. Virágot e sírhalomra! Szedjétek le az erdő minden virágát s hintsétek föléje.

- Virágot, virágot! - kiáltottuk egyszerre s egy szempillantás alatt összehordtuk, a mi virág volt a közelben.

Oly szép volt a virággal behintett kopár sírhalom! A leszálló nap rávetette fényét a virágos sírhalomra s ragyogni kezdett az egész vidék. Mintha megmozdultak volna a távoli hegyek, erdők s mind felénk integettek volna, köszöntve, üdvözölve. Aztán felragyogtak a csillagok is, csillagok táborában a hadak útja, ez a fehér ragyogó csillag-út. Látni véltem Csabát, a mint kivont karddal szárgult paripáján s utána a hun vitézek. És mintha hallottam volna riadóját: Utánam, vitézek, bajban van a székely!

Sokáig némán állottunk a sír körül s egyszerre csak, a nélkül, hogy szóltunk volna egymásnak, énekelni kezdtünk: A nagy világon e kívül nincsen számodra hely...

A diák-szolga.

Szent-Páltól, a Dezső bácsi falujától, két órányira van Székely-Udvarhely. Az édes apa oly sokszor beszélt nekem erről a kis székely városról s különösen arról a kedves régi kálvinista gimnáziumról, a hol ő tanult, hogy szinte már a szobákat is ismertem, a melyekben lakott tíz éven át. Szerettem volna látni azt a hatalmas kősziklát, melynek tetején fészkelt egykor régen Budvár, a hun ősök vára; a csöndes kis kápolnát, mely a völgy ölében húzódik meg s a melynek a környékén édes apáék vasárnap délutánonként labdáztek. A Kuvar hegyet, a Szarkakőt, a hol árvalányhaját szedtek. A fűzfa berket a Küküllő partján, hol egy-egy fűzfa tövében leheveredve leczkéjét tanulta édes apám... Ó, mennyi kedves, drága hely. Kedves, drága nekem is, mert mind kedves emlék az én édes jó apámnak.

De különösen érdekelt a vén kollégium.

- Édes apa, oly közel vagyunk Udvarhelyhez, vígy el oda.

- Jó szívvel, édes fiam.

Láttam édes apám arczán, mennyire jól esik a kívánságom. Sőt úgy láttam, mintha egy kissé izgatott, nyugtalan lett volna s türelmetlenül várta, hogy a kocsi eléálljon. Azt hiszem, szeretett volna szárnyat öltetni, hogy hamarább láthassa azt a várost, melyhez annyi édes gyermek- és ifjúkori emlék kötötte a szívét. Az édes anya és a többi gyerek Szent-Pálon maradt, ketten mentünk Udvarhelyre: az édes apa meg én.

Hegy, völgy, hegy, völgy! Mindjárt Szent-Pálon túl, az országúttól balra, magas hegy tetején a bányai vár romja, tövében a kis falu, melynek fehér szakállú papjáról s a jószágos pap néniről kedvesen emlékezett meg édes apa már Budapesten. A faluk közel esnek egymáshoz. Homoród-Szentmárton, Recsenyéd, Patakfalva, Árvátfalva, (ez igazán árva kis falu), Felső-Boldogasszonyfalva. Im egyszerre csak szélesedik a völgy, amott balra Bikafalva s jobbra tekintve már látszik Udvarhely alsó fele.

A szívem hangosan dobog.

- Ugy-e ez Udvarhely, édes apám?

Felel édes apa kipirult arczczal:

- Ez, fiam, ez! A legszebb vidéki város. Nekem az!

- Ó, hogyne volna az, mondom én.

Fel-felsikoltok örömben, a mint egy-egy helyet magamtól megismerek, édes apa régiebb elbeszélései alapján.

- Nini, a kápolna! Ahol a nagy homloku szikla. Annak a tetején volt Budvára! (Talán Budának, Atilla testvérének a vára?) - Ez a hosszú kopár hegy, ugy-e, a Kuvar?

- Az, fiam, az.

Már bent is vagyunk a városban. Egy hosszú utcán haladunk végig. Csinos boltok mind a két oldalon. Egy- és kétemeletes házak is közbe-közbe.

- Hát a kollégium? Hol van, hol?

- Mindjárt, mindjárt, - csitított az apa, - bár ő is izgatottnak látszott.

A Kossuth-utca végén jobbra fordul a kocsi s im, élémbe tűnik a kálvinista templom és vele szemben - - a kollégium. Szép kétemeletes ház. Nem az, a mi volt édes apa korában. Újra

építették. Úgy tetszett nekem, mintha édes apa egy kicsit elszomorodott volna. Örült bizonyára a szép új palotának, de egy kicsit fáj mégis, hogy nem láthatja még egyszer a régit, a kedvest, a zsindelelyel fődöttet, alacsony padlás-szobácskáival.

A kocsi megállt a kollégium kapuja előtt. Beléptünk. Csöndes az udvar, a folyosó, mint a temető. Diákok lármája nem veri föl a tudomány hajlékának csöndjét: ők most odahaza vannak mind az édes szülei hajlékban, élvezik a nagy nyári vakáció örömeit, éppen, mint én. Ó, ha csak egy órára láthatnám őket!

Hanem mégis volt valaki. Egy teológus diák, a ki osztálytanító s egyben »ellenőr«, vagy a mint a diákok mondják: »kontra«, jött elénk s barátságosan ajánlotta föl a kalauzolóást. Bejártuk a földszintet, az első s a második emeletet, be-benéztünk a lakószobákba, a tantermekbe. A lakószobákban üresen ásított 6-7 ágy, némelyik alatt egy-egy kis karikás ágy is.

- Ugy-e, ezekben a karikás ágyakban a kis fiúk háltnak?

- Nem a kis fiúk, - mondta az édes apa. - A diák-szolgák szoktak ezekben háltni.

- Diák-szolgák? Ilyenek is vannak?

- Persze, hogy vannak. Azok a szegény fiúk, a kik nem a maguk költségén élnek s apróbb szolgálatokért módosabb társaiktól kenyeret kapnak, meg az ebédből s a vacsorából is, a mi - megmarad.

- Ó, Istenem! A mi megmarad!

- Nem, nem olyan szomorú ez a dolog, a mint te képzeled. Hallgass csak ide. Minden szobában lakik tíz diák, kisebb, nagyobb. Elemi osztályosok és gimnázisták. A tizből hét a maga kenyerén van. Ezeket »tanítvány«-oknak nevezik. A többi három: »szolga«. A hét tanítvány a hét egy-egy napjában ebédet, vacsorát főzet az egész szoba részére, kint a városban, valamelyik polgári családnál. Reggel pénzt ad a húsrá. Kinek? A legnagyobb szolga-fiúnak. Ez megy a mézáróshoz, húst vesz, azt elviszi a gazd'asszonyhoz s délben ugyanez a fiú elhozza az ebédet. A másik szolgadiák vizet hoz a kútról, a harmadik meg háromszor napjában kisöpri a szobát.

- Egyéb kötelességük nincs?

- Van egyéb is. A nagyobb diákok czipőjét, csizmáját kitakarítják.

- S a kisebbekét?

- Azokét nem. Látod, éppen ez is mutatja, hogy azokat a szegény fiúkat nem nézik igazi szolgáknak. A »tanítványok«, míg nagy diákká nem nevelkednek, maguk takarítják a ruhájokat, maguk vetik meg az ágyokat. Hisz ők is többnyire egyszerű székely gazdaemberek gyermekei, azzal a különbséggel, hogy az ő apjuk módosabb. Mikor aztán a hetedik osztályba kerülnek, akkor tanítványból, szolgából »úr« lesz egyformán s ha még oly szegények is azok a szolga-diákok, a hetedik osztálytól kezdve »urak« ők is, a maguk kenyerén élnek s a maguk kenyeréből juttatnak a kisebb szolga-diákoknak.

- De honnét lesz egyszerre kenyerük?

- Honnét? Onnét, hogy ezek a szolga-diákok rendesen kitünő tanulók. Kapnak különféle ösztöndíjakat, sátoros ünnepeken légáczióba járnak...

- Mi az a légáczió?

- Na ezt ti, pesti gyerekek, csakugyan nem tudjátok. Hát ez úgy van, fiam, hogy van 50-60 oly kálvinista falú Udvarhely- meg Háromszék-vármegyében, a hol sátoros ünnepeken a pap csak az első nap prédikál, a többi napon a diákok. Öt prédikácziót mondanak el s ezért kapnak 10-

20-30 forintot, nagyobb faluban még ötvenet is. Városban összegyűl 100 forint is. Aztán magánórát adnak a kisebb diákoknak. Ez is hoz valamit. Hej, fiam, sok jeles ember került ki már ezek közül a szegény szolga-diákok közül! Papok, tanárok, ügyvédek, orvosok, magas rangú tisztviselők.

- Ó, de szép, ó, de szép!

Végig járván a szobákat, tantermeket, lementünk a hátsó udvarba, hol a diákok szabad időben játszani szoktak.

- Sokat játszottál itt, ugy-e, édes apám?

- Meghiszem azt!

- Nézd, apa, nézd, egy kis fiú! Akkora, mint én!

- Az ám, egy kis fiú, - mondta édes apám.

Éppen akkor mászott föl a mászórúdon.

- Hát ez nem ment haza vakációra? - kérdeztem én.

- Nem, - mondta az ellenőr, - árva fiú szegény, sem apja, sem anyja, egész esztendőn át itt van. Az én kicsi szolgálóm.

- Ó, Istenem!

- Gyuri, gyere ide, - szólította meg az ellenőr.

Gyuri hirtelen lecsúszott a rúdról s felénk sietett. Éppen olyan ruhát viselt, mint Benkő Árpád, mintha hasonlított volna is hozzá. Szelid, kék szemében jószág lakozott. Illedelmesen megemelte kalapját, köszönt.

Az édes apa megsimogatta az arcját s nyájasan kérdezte:

- Mi a neved, fiacskám?

- Bándi György vagyok, szolgálatjára.

Én is megmondtam neki a nevemet s kezét fogtuk.

- Hányadik osztályba jársz? kérdeztem.

- Most a második gimnáziumba megyek.

- Pompás! Én is! Csúszik-e a latin?

- Ó, igen. Hát neked?

- Nekem is.

Közbeszólt az ellenőr:

- Gyurival meg vagyok elégedve. Az első eminens az osztályban. Ha így tanul tovább is, derék ember válik belőle.

- Hát pajtásaid nincsenek? - kérdeztem igaz részvétellel.

- A pajtásaim hazamentek s én magam maradtam. Ki-kijárok a rétre, az erdőre, néha találkozom egyik-másik városi pajtásommal s azokkal játszom. De legtöbbet itt vagyok. Egyedül is jól tudok én játszani. Kedves verseimet szavalgatom itt az udvaron. Aztán elképzelem, hogy előttem állanak az osztálytársaim, azokat kikérdezem s mindjárt én meg is felelek a kérdésekre. A kik különben is jó tanulók, azokkal jó feleleteket adatok, a rossz tanulók helyett hebegek, kapkodok ide, oda, aztán egyszerre rászólok: ülj le, szekundát kapsz!

- Jaj, de kedves! Ezt a játékot majd én is megpróbálom.

Láttam, hogy édes apának könnybe borult a szeme. De könnybe borult az enyém is. Alig néhány percet beszéltem Bándi Gyurival, oly nehéz volt megválnom tőle.

- Isten veled, Gyuri! Ne feledd el. Hátha még az életben találkozunk. Ha Budapestre hoz valaha az utad, ne kerülj el engem!

- Nem, nem!

Az édes apa egy ezüst forintost vett ki a zsebéből.

- Nesze, Gyurka, fogadd el, majd jó lesz könyvre.

Gyuri húzódozott.

- Köszönöm, de...

- Na, csak fogadd el. Tudom, nem költöd rosszra.

- Ó, Istenem, én semmi emléket sem adhatok neked!

Összekotorásztam minden zsebemet. Nem volt egyéb nálam, csak egy kis szegedi bicska, az is kedves emlék Pósa bácsitól.

- Nézd, Gyurikám, ezt a bicskát Pósa bácsitól kaptam, de én neked adom.

Gyuri arcza kigyúlt az örömtől.

- Köszönöm, köszönöm, áldjon meg az Isten. Sohasem felejtlek el!

Jobban örült ennek, mint az ezüst forintnak.

Kikisért a kollégium kapujáig, úgy mentünk egymást átkarolva szépen. Ott elváltunk. Valamit dadogtunk egymásnak, a jó Isten tudja, mit.

...Vajjon látom-e még valaha Bándi Gyurit?

Az ezredes.

Csak egy rövid délutánt tölthettünk a kedves kis székely városban, mert estére vissza kellett mennünk Szent-Pálra.

Alig volt annyi időnk, hogy meglátogathassuk édes apa volt tanárait, kik közül csak az öreg Szakács professzort találtuk otthon, a többiek fürdőn töltötték a nagy vakációt. Az öreg úr, kinek arcán nagy betegség nyomai látszottak, (pár hónap múlva meg is halt, legyen áldott az emléke!) a mint beléptünk, azonnal megismerte édes apát, pedig csaknem húsz esztendeje volt, hogy utoljára látta. Halovány arca kipirult az örömtől, kedves fiának szólította édes apát, nekem a vállamat megveregette, az arcomat megsimogatta, aztán hosszan a szemembe nézett.

- Szakasztott az édes apja. Remélem, éppen oly jó diák vagy, mint az édes apád volt.

- Nagyon meg vagyok vele elégedve, - mondotta az édes apa.

Aztán beszédbe meledtek s egy rövid óra alatt oly sok kedves emléket elevenítettek föl. Édes apa sorba kérdezősködött a többi tanárról.

- Mind jól vannak, - mondotta az öreg úr, - Bod, Félegyházi, Gönczy... talán több nincs is a régiek közül. Szegény öreg Kiss professzor kint fekszik a temetőben... Hiszen tudod, írtál róla szép megemlékezést... Nemsokára írhatok rólam is, édes fiam.

Oly szomorúan mondta ezt a jó öreg, hogy a szívem megsajdult belé.

- Ó, az még később lesz, - vigasztalta édes apa. - A nyáron kipihen magát, kedves professzorom, s ismét a régi elevenséggel jár-kél, tanít a kollégiumban.

- Annak már vége, vége...

Mind a hárman szomorúak, nagyon szomorúak voltunk a búcsuzáskor. Az édes apa, mikor a kocsin ültünk, búsan sóhajtott föl: Szegény jó Szakács professzor!

S nem szólt, míg a városból ki nem értünk. Csak mikor a város végére értünk, fordult vissza s búcsút integetett a városnak: Isten veled, Isten veled! És búcsút integetett sorba az ismerős helyeknek: a kopár Kuvárnak, a hatalmas sziklafejű Budvárának, a kápolnának...

Mikor Boldogasszonyfalván túl voltunk, az édes apa hévvel ölelt át s mondta lelkes szóval:

- Ó, de szép napom volt ez a mai, édes fiam!

Aztán kevés hallgatás után hozzá tette:

- Hanem úgy érzem mégis, hogy sajog a szívem. Ugy fáj itt hagynom ezt a várost. Tíz esztendőt éltem a falai közt, fiam. Szép idő, nagy idő! Mennyi kedves, drága emlék elevenedik meg a lelkemben most ismét, hogy távolodom tőle!

- Mondj el valamit ezekből, édes apa.

És elmondott az édes apa egy szép, egy megható történetet, melyet, nincs addig nyugvásom, míg naplómbe be nem írtam. Ó Istenem, ha oly szépen le tudnám írni, a mily szép a történet s a mily szépen az édes apa elmondotta nekem!

Két-három évvel lehettem idősebb fiú, mint te most, kezdette az apa. Abban az időben egy vadász-ezred állomásozott a városban.

Az ezredes magyar ember volt, hatalmas: erős alak, gyönyörű fehér szakáll a mellét verte. Arczáról nemesség, szeméből a jóság, a szelidség ragyogott, bár a háborúban oroszlán volt s

vitézését nem egy sebhely hirdette arczán és homlokán. Mi diákok úgy szerettük, mintha édes apánk lett volna, mert nem volt az a nap, hogy délben, mikor harangszóra az osztályokból jöttünk ki nagy éhesen, az ezredes ott ne állott volna a földszinti vagy az első emeleti folyosó ablakában. Onnét nézett le az udvarra s a szeme csakúgy ragyogott a gyönyörűségtől, látván az osztályokból kitóduló diáksereget, mely méhrajként zsongott a kollégium udvarán. A mint megpillantottuk az ezredest, kitörő örömmel köszöntöttük jó messziről:

- Jó napot, ezredes bácsi!

Ismert minden diákot, kicsit, nagyot, nevén szólított mindenkit, s mikor körülvettük, sorba kérdezett.

- Hát te, Pista, feleltél-e ma? Tudtad-e a leczkét?

- Tudtam, ezredes úr.

- Ember vagy, fiam!

- No Jánoska, van-e már történeti könyved?

- Van, ezredes úr.

- Mutasd, hadd látom.

- Tessék, ezredes úr!

Akkor meg Danit szólította meg.

- Ejnye, ejnye, Dani fiam, beteg vagy tán? Nagyon halvány az orcád.

- Nem vagyok beteg, ezredes úr.

- Talán éhezel?

Dani hallgat.

- No... no... nesze, fiam, itt van egy piczula. Végy Miska-czipót meg cigánypecsenyét belőle.

(A Miska-czipót a piacon árulták s Miska bácsiról, a nagy hasú harangozóról hívták így, a ki kenyérsütéssel is foglalkozott.)

Mit gondolsz, fiam, mi hozta az ezredest mindennap a kollégiumba? Mondod, a jó szíve. Természetesen, az. De egyéb is: a gyermekkori emlék. Mert az ezredes is itt tanult ám, a kollégiumban, innét ment, mint nagy diák a csatamezőre, mikor Petőfi riadója végig zúgott az egész országon:

Talpra, magyar, hí a haza!
Itt az idő, most vagy soha!
Rabok legyünk vagy szabadok?
Ez a kérdés, válaszokat!
A magyarok Istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

A fiatal diák az elsők közt volt, kik lelkesülten rohantak a csatamezőre, harcolni a magyar szabadságért. A szabadságharcz szomorú végét már ismered. Az ezredes, akkor még fiatal hadnagy, sebektől borítva az ellenség kezébe került, besorozták közkatónának s úgy vitték Olaszországba. Mikor aztán vége volt a nehéz, a keserves szolgálatnak, egyet gondolt: ott maradt a hadseregben. Békében az eszével, háborúban a vitézésével tünt ki s a magyar ifjú fokról-fokra emelkedett. Mint ezredes került e városba, hova őt is édes gyermek- és ifjúkori

emlékek kötötték. Minden nap egy-egy ünnepnap volt neki, mikor bejött a kollégiumba, az volt nekünk is. Szerettük ezt a hatalmas termetű, jóságos szívű katonát, ki bajainkban segítőnk, bánatunkban vigasztalónk volt, s velünk örült, ha mi örültünk.

De, hajh, egyszer nagy, végtelen nagy szomorúság ért minket. Eltelt egy nap, el kettő, el három: az ezredes nem jött a kollégiumba. Máskor, ha a hadgyakorlatról volt is hazatérőben, leszállott szürke lováról, átadta a katonaszolgának és sietett be. A szürke már úgy tudta a gazdája szokását, hogy magától megállott a kollégium kapuja előtt.

- Az ezredes beteg, hozták a szomorú hírt a nagy diákok.

- Az ezredes nagyon beteg, talán meg is hal, - ment szájról szájra a bús, leverő hír.

- Ó, Istenem! - sóhajtottunk, keseregtünk mind.

És este lefekvéskor imádkoztunk az ezredes életéért. De a jó Isten bölcsessége úgy akarta, hogy a mi drága ezredesünk megdicsőüljön...

Egy reggel, - ködös, szomorú reggel volt, nem feledem soha - sírástól, keserves zokogástól visszhangzottak a kollégium öreg falai.

- Meghalt az ezredes! Meghalt! Meghalt!

Kicsi, nagy diákok egymás nyakába borultak s úgy sírtak, úgy sírtunk mind. Jöttek a tanárok, vigasztaltak, de az ő szemük is könnybe borult s vigasztaló szavuk belehalt a csöndes zokogásba. Siratták ők is az ezredest, és minket, szegény árván maradt diákokat.

- Fiúk! Virágért, az erdőbe! - csendült végig egy erős hang.

- Az erdőbe! Virágért! - visszhangzott száz meg száz diák ajkán.

- Eredjete, fiúk, eredjete, - integettek a tanárok.

Fiam, édes fiam, ha te ezt láttad volna! Erdőnek a mi virága volt, leszedtük mind, s kötöttünk koszorút, sokat, húszat, harminczat. És másnap, kezünkben a koszorúkkal, sorba állottunk a kollégium előtt, úgy vártuk, míg a katonai gyászmenet elhalad, aztán mi is utána! Négyesével egy sorban. Katonásan. Bánatos, könnyes arczczal, de felemelt fővel. Katonát, vitéz katonát temettünk, fiam!

Im, már hallatszík a katonabanda halotti indulója. Úgy belemarkolt a szivünkbe, Istenem, úgy! Búsan, csöndesen léptettek a székely katonák. Szegények, ezek is az »édes apjukat« temették! S jött a gyázkocsi. A koporsó nem látszott a díszes koszorúktól. És a kocsi után a szürke. Az ezredes szürkéje. Szegény szürke! A mikor a kollégium kapuja elé ért, megállott s szomorúan a kapu felé nézett.

- A szürke megállott! Látjátok, fiúk, a szürke megállott! - zokogott egy nagy diák és zokogtunk mink is, mind.

Könny csillogott a tisztek szemében is. Máskor mosolyogtak, mikor az ezredes leszállott a szürkéről s kardjával üdvözölvén, ott hagyta őket és sietett a kollégiumba. Most könnyeztek mind.

- Tovább, szürke, tovább! - szólt neki egy tiszt, többé nem kell itt megállanod...

Mikor aztán az utolsó sor is elvonult, indultunk mink is. S a merre elhaladt a menet, könnyező szemeket láttunk az ablakokban. És hallottuk itt is, ott is:

- Szegény ezredes! Szegény diákok!

Mondjam-e tovább, fiam? Ó még nem mondtam el egészen. Koszorúinkkal elborítottuk az ezredes sírját, s attól a pillanattól fogva kikelettől az első hóig el nem hervadt a virág az

ezredes sírján. A temető kertje lett a legkedvesebb tanuló helyünk s mindig vittünk magunkkal egy-két szál virágot. És ez így van ma is. És így lesz örökkön-örökké. Nemzedékről-nemzedékre öröklődik az ezredes emléke, a nagy diákok adják a kisebbeknek, az ezredes sírján soha sem hervad el a virág!

Nannyó árvája.

Egy heti távollét után ismét itt vagyunk nagyapóék házában.

Itt vagyunk, de már készülődünk is vissza Budapestre. Valami csodálatos változást tapasztalok. Nagyapó szomorúan jár-kelel az udvaron, nannyó mindegyre leül az akácfa alá, fejét a kőasztalra hajtja és - sír.

Oda megyünk, simogatjuk, csókoljuk arcát, kezét és vigasztaljuk: ne sírjon, édes nannyó, visszajövünk a jövő nyáron.

- Ó, édes gyermekeim, ki tudja, megérem-e én a jövő nyarat!

Oda tipeg nagyapó is, az ő szeme is könnybe lábbad.

- Öregek vagyunk, nagyon öregek. A féllábunk már a koporsóban.

Apa is, édes anya is nagyon szomorú. Az édes apa izgatottan rakosgatja könyveit, irományait s látom az arcán: itt szeretne élni mindig a kicsi faluban, ebben a kicsi házban.

Jön Benkő Árpád s ő is oly szomorú. És szomorúak vagyunk mind, mind.

Mondja Árpád:

- Elfelejtessz Budapesten engem. Ott külön barátokat találsz.

- Én? Soha, soha, Árpád!

Hátra megyünk a kertbe, előszedjük fakardjainkat s búcsuzóra még egyszer vívunk. Aztán elő a labdát.

- Még egyszer, utoljára, Bandi!

- Utoljára!

Ez a szó a szívembe nyilallik.

- Nem, nem! Nem utoljára! Visszajövünk, ha Isten éltet, Árpád!

- Bárcsak úgy lenne!

- Úgy lesz, úgy.

Nincs kedvünk a játékra. Átkaroljuk egymás nyakát s úgy mendegélünk a kertben, ki a mezőre, céltalanul. Keveset beszélünk, sokat sóhajtozunk. És a szemünk mindig nedves a könnytől.

Alkonyat felé kerülünk haza. Nagyapó jó elé az udvaron. Az ölében öt kicsi villa és gereblye. Mondja nekem:

- No, fiam, összeszedtem a villátokat s gereblyéteket. Jere, nézd meg, hová teszem.

Bemegyünk a házba s a kamara fölé, a padlásra dugja egyenként mind az öt villát, mind az öt gereblyét.

- Ha én meghalnék, édes fiam, itt a jövő nyáron megtaláljátok!

- Ó, édes nagyapó! mindig a halálról beszél!

- Hogyne beszélnék, édes fiam! Látod, éppen ma halt meg egy fiatal asszony. Hiszen ismerted. Az a szegény asszony, a kinek a kicsi gyereket dajkáltátok a réten!

- Ó Istenem!

- Öt gyermek maradt utána. Ki neveli fel azokat?

Ebben a pillanatban lépett be nanyó. Egy két évesnek látszó leánykát hozott a karján.

- Itt van az én kicsi árvám! - mondta nanyó. - A szeme ki volt sírva. Sírt most is. - Az én pesti unokáim - kesergett nanyó - úgy is itt hagynak, legalább lesz egy gyerek a háznál.

Mondta nagyapó:

- Öreg maga már, nanyó, gyermekdajkálásra.

- Majd megsegít a jó Isten, ne féljen nagyapó.

- Jól van, jól. Hiszen nem azért mondtam. Jól tette, hogy elhozta. Ott még maradt gyerek elég.

- Őt! Mit tud csinálni az a szegény özvegy ember! A legnagyobb is kisebb Bandinál.

Nanyó letette a kis árvát, mi mind közrefogtuk, czirógattuk, kedveskedtünk neki. Mindjárt adtunk neki tejet, fehér kenyeret. Édes anya a kicsi hugom ruhájából szépen felöltöztette.

- Jaj de szép, jaj de kedves! - kiáltottuk örvendezve.

Valamelyik azt mondta: - Vigyük magunkkal Budapestre.

Mondta nagyapó:

- Hát nekünk ki marad?

- Az igaz!

Ez a kis árva úgy elfoglal mindnyájunkat, hogy miatta alig gondolunk az elutazásra. A válás fájdalmát enyhíti a gondolat, hogy nagyapóék háza nem marad egészen üresen. Lesz, a kívül gügyögjenek a télen. Csak nanyó, különösen nanyó nem tud uralkodni szíve fájdalmán. Ha ránk néz, sír. Folyton ölel, csókol.

- Drága jó unokáim! Ne feledjete el! Ugy-e, nem feleditek a szegény nanyót?

- Nem, nem!

- Irtok levelet, sokat, sokat, ugy-e?

- Irunk, nanyó, irunk!

...Este van. Testvéreim már mind alszanak. Én még ébren vagyok. A szomszéd szobában nanyó altatja az ő kicsi árváját: aludj, szegény árva, aludj. Önkéntelen imára kulcsolom a kezemet.

- Áldd meg, én jó Istenem, nagyapót, nanyót, áldd meg minden lépését ezeknek a drága jó öregeknek!

A havasi kürt.

Budapesten vagyok. Még egy hét s megyek az iskolába. Félek, hogy kezdetben egy kissé nehezen megy majd a tanulás. Félek, hogy a tanár úr magyarázata közben eszembe jut a sok drága emlék, lelkem elkalandozik a felejthetetlen Székelyföldre, a kicsi faluba, az udvarra, a kertbe, a mezőre és mindenüvé, hol a nyáron megfordultam. Nem, nem, uralkodom magamon. Nem szabad elhanyagolnom a tanulást, ha azt akarom, hogy újra láthassam nagyapóékat, Árpádot és mindazokat, a kik nekem oly kedvesek. Istenem, kiégne a szemem a szégyentől, ha a jövő nyáron gyenge bizonyítványt vinnék nagyapóékhoz. Mit, vinnék? Nem is mennék le. Nem tudnék nézni a nagyapó szemébe.

De még van egy hét szabad időm, nem kell másra gondolnom, csak te reád, édes kis falum. Lelkemben ott vagyok nappal és éjjel. Nincs éj, hogy álmomban ne lássam nagyapóékat. Hallom a nagyapó hangját, mesélvén a régi székely huszárokról. Hallom a nanyó hangját: gyertek elé, gyerekek, kását főztem, egyetek. Látom Árpádot, a mint kipirult arczczal fogja kezébe a fakardot s hív: vívjunk, Bandi! Látom a falusi gyerekeket, a mint ujjongva szaladnak be nagyapóék udvarára az anya-verébbel s álmomban újra megszabadítom a szegény verebet. S mint akkor, ébren, álmodva is oly édesen esik szívemnek, hogy egy madarat megszabadíthattam a kínzástól.

Nini, itt van Virág Jancsi. A verebes Virág Jancsi. Kimondhatatlan örömmel gondolok most erre a fiúra. Sohasem hittem volna, hogy ez a fiú, ki oly kegyetlenül bánt a madarakkal, ennyire megjavuljon. Ki hitte volna, hogy ez a fiú megsánja a sánta báránykát s vérző sebét bekötözgeti. És azóta is csak jót hallottam felőle. A mit meg utolsó nap, elutazásunk napján tett, soha, de soha el nem felejttem.

A kocsik már előállottak, tele volt az udvar falusi néppel. Mintha csak temetőbe kísérték volna, asszonyok, férfiak és gyermekek könnyeztek mind. Ugy megszokta ittlétünket az egész falú, hogy azt hitték, sohasem is megyünk el, örökre itt maradunk.

- Bárcsak itt maradhatnék, - mondotta az édes apa meghatottam. - Itt születtem, itt nevelkedtem, itt szeretnék élni és meghalni.

Az édes anya sírt. Ő nem született itt s im, most hogy búcsuzni kellett, hosszan ölelte, csókolta nanyót, nagyapót, sírva búcsuzott mindenkitől és mindentől.

- Jőjjenek vissza, lelkeim, - mondotta lelkes szóval egy asszony.

- Visszajövünk, vissza.

A szomorú búcsuzkodást egy kissé földerítette az öreg Kandóné, a ki a hóna alatt egy csirkét hozott s mondta édes anyának:

- Tessék, lelkem, fogadja el ezt a csirkécskét. Tudom, hogy Pesten derága a csirke.

Erre a többi asszonyok elkezdettek sopánkodni.

- Ó Istenem, Istenem, mi nem is hoztunk semmit.

Mondta édes anya könnybe borult szemmel:

- Nem kell nekünk semmi, jó asszonyok. Minden ajándéknál többet ér az igaz szeretet.

Alig tudtunk feljutni a kocsikra. Szegény nanyó nem tudott végére jutni a búcsuzásnak.

Ugy siratott, mintha sohasem látta többet.

- Nem, nem látlak többet, édes aranyos csirkéim!

Nagyapó gyöngéden megfogta nanyó kezét.

- Jőjjön be, nanyó, a házba. Ne lássuk, a mikor elmennek.

- Nem, nem! Látni akarom! Úgy sem látom többet!

Az édes apa nagy hirtelenséggel elhelyezett minket a kocsikban.

- Menjünk, menjünk.

Oly izgatott volt szegény apa.

Én az első kocsira kerültem, a melyen János, a legidősebb unoka volt a kocsis. Melléje ültem, hogy még egyszer lovat hajthassak.

- Ide, Árpád, ide!

Mert abban már rég megegyeztünk Árpáddal, hogy lejő velünk a vasúthoz.

- Hej, ha Pestig mehetnék, - sóhajtozott Árpád.

- Bárcsak jöhetnél... Talán ha nagyobb leszel.

János pattintott az ostorával, a lovak kitánczoltak az udvarról.

- Szerencsés utat! Szerencsés visszajövetelt! - kiáltották utánunk.

A meddig csak láhattuk nagyapóék házát, visszaneztünk s zsebkendőnk lobogtattuk.

Ott állt a kapu előtt nanyó, nagyapó karjára támaszkodva, arcát a kötőjébe temetve.

Szegény jó öregek!

Mikor éppen a falú kapuján kifordult a kocsink, halljuk, hogy erősen kiabálnak utánunk:

- Állj meg, János, állj meg!

Azt hittük, hogy valami leesett a kocsiról.

János megállította a kocsit, visszaneztünk s hát kit látunk?

Virág Jancsi szaladt lihegve, kipirult arczczal. Csak úgy csurgott arczáról a verejték. A kezében egy hosszú havasi kürt volt.

- Jancsi!

- Jaj, csakhogy utólérhettem az úrfit! Tessék.

- Havasi kürt! Nekem hoztad, Jancsi?

- Magának, úrfi. Fogadja szívesen! Én hántottam a fa héját, én csavartam ezt a kürtöt. Vigye Pestre, úrfi, tudom nem lesz ott olyan kürt.

- Köszönöm, Jancsi, köszönöm. Áldjon meg az Isten!

- Áldja meg az úrfit, kedves szüleivel s testvéreivel, soha el se is hagyja. Én az úrfi jóságát soha el nem felejttem.

- Isten veled, Jancsi.

Kezet fogtunk s Jancsi szeme ragyogott a boldogságtól, hogy elfogadtam a kürtöt.

Az uton ki is próbáltuk Árpáddal. Ő már értett hozzá s el is fujta a gyülekezőt, mit katonáék-nál szokott fujni a trombitás. Most már én is ki tudom fujni a gyülekezőt. De még azt a néhány hangu bús dallamot is, melyet oly sokszor hallottam esténként, a nyáron át. Mi kár, hogy nem tudok még kótázni, mindjárt lekótáznám: tra-a-a-ria-a-ra-ra-ra, tra-ri-a-ri-ra!

Isten veled, Árpád!

Befejezem naplómát. Holnap megyek az iskolába, a jövő nyárig aligha lesz időm arra, hogy az elmúlt nyár többi emlékeit följegyezzem.

Az utolsó szabad napot neked szentelem, Árpád, te aranyszívű fiú, te hú barát! Vajjon találok-e az iskolában barátot, a ki valamennyire is pótoljon téged? Nem, nem, téged nem pótolhat senki. S érzem, tudom, hogy neked sem pótol senki engem. A mi szívünk egybeforrott, nincs erő, nincs hatalom, mely elválaszsa! Utaink elválhatnak, de szívünk soha!

... Az állomás felé oly keveset beszélünk. Átkaroltuk egymást, nem láttunk senkit, semmit az egész uton. Valahányszor beszédbe kezdünk, szavunk elakadt. Mindegyre sírva fakadtunk. Szegény János, alig birt vigasztalni. Mondta:

- Ne sírjatok, fiúk. Lássátok, én ősszel katonának megyek s talán három esztendeig nem látom szüleimet, testvéreimet, nem látom a jó nagyapót, a nanyót. Nem látom a falumat, nem látom barátaimat. Ti pedig kilencz hónap mulva újra látjátok egymást.

- Kilencz hónap mulva! - sóhajtott Árpád.

- Kilencz hónap mulva! - sóhajtottam én is.

- Nem is idő, - mondta János.

- Ó dehogy nem! - mondtam én.

A lovak nem futottak gyorsabban, mint máskor s nekem úgy tetszett mégis, hogy egy pár perc alatt értünk a vasúthoz. Pedig két órányira van Kis-Baczontól.

- Mindjárt elválunk, Árpád!

- Mindjárt, mindjárt...

Kimentünk a pályaudvarra s hosszan néztünk Brassó felé. Brassó felől jön a vasút.

- Bárcsak ne jönne még!

- Még csak egy órát lehetnénk együtt!

- Csak egy órát...

- Bár csak egy felet!

Kérdeztem édes apát:

- Hamar jön a vonat édes apa?

- Még egy óra mulva. Korán lejöttek.

- Jaj de jó!

Ujjongtunk örömben. Tehát még együtt leszünk egy órát! Kart karba öltve járkáltunk a pályaudvaron, senkivel, semmivel nem törődve, de annál élénkebben beszélgetve.

- Úgy-e írsz, a mint megérkezel?

- Azonnal írok, de te is írd ám.

- Írok, írok.

- Mindent megírsz, a mi a falunkban történik?

- Megírok, meg.

- Irsz a drága nagyapóról, nanyóról. Eljársz hozzájuk, mintha én ott volnék.

- Eljárok, el.

Egyszerre csak éles füttyentés sívított végig az Olt vize fölött. A fölött a víz fölött, melybe a monda szerint - Csaba belemártotta a testvérvértől szennyes Isten kardját s mikor ez a víz lemosta a vért s Istenkardja újra ragyogott, tündökölt, indulott vissza a hun vitézekkel Szittyországba... Már hallani lehetett a vasút hangos dübörgését is s az utolsó fordulónál feltűnt a füstölgő szörnyeteg...

- Jön, jön! Istenem, jön!

Árpád hevesen kapaszkodott belém, mintha nem akarna elmaradni tőlem, mintha vissza akarna tartani.

- Bandim, édes Bandim! ne hagyj el!

- Édes aranyszívü Árpádom, el kell mennem. Ne sírj!

Én mondtam, hogy ne sírjon, pedig sírtam én is, hullott a könnyem, mint a záporosó. A vonat megérkezett. Csak egy perczig állott.

- Bandi! Bandi! kiáltott édes apa. - Hamar! Hamar! Lekésünk!

Hirtelen egymás nyakába borultunk, még egy csók s szaladtam a vonathoz. Láttam futólag, hogy az utasok mind kihajoltak az ablakon s feltűnt, hogy sokan törülgetik a szemüket.

Később megtudtam édes apáéktól, hogy a mi búcsuzásunk hatotta meg az utasokat.

Nem ültem be a kocsiba, odaálltam én is a folyosó ablakához s onnét integettem kendőmmel búcsut Árpádnak. De Árpád ezt már nem látta.

Kiáltottam neki:

- Isten veled, Árpád!

De Árpád ezt már nem hallotta. Ott ült egy padon, arczát beletemette kicsi babos zsebkendőjébe s úgy sírt, úgy zokogott, hogy egész teste reszketett belé.

A kalauz kiáltotta: mehet! A gőzös füttyentett, a vonat lassan, méltóságosan elindult s én csak egy pillanatig láthattam Árpádot.

Ő most sem látott engem. Az utolsó pillanatban is ott láttam a padon, arcza beletemetve a kicsi babos zsebkendőbe és sírt keservesen...